شعبان ١ ١٣٢٦ | جمعه | آوغوست ١٥ ١٩٠٨

شورا

آبونه بدلی : سنه‌لك: ۴، آلتی آیلق ۲ روبله ۲۰ کاپك.
« وقت » برلن برگه آلوچیلارغه :
سنه‌لك ۷ ، آلتی آیلق ۳ روبله ۸۰ کاپك‌در .

آدرس :
Редакція «ШУРО» Оренбургъ —•— Rédaction du «Chouro» Orenbourg.

اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان علمی و ادبی مجموعه‌در. نومر ١٦

مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر

صفاگری خان

(باشی ١۵ نچی نومیرده)

قزانده جان علی خان اولدرلدیکی صوڭ قزان‌خلقی، خانلق ایدر ایچون تکرار صفاگری نی چاقردیلر. صفاگری وقت اوتکارمازدن قریمدن قزان‌شهرینه‌کلوب کردی وتخت‌که چیقوب حکم ایدرگه باشلادی.

قزان خلقلری صفاگری‌گه جان علی‌دن طول قالمش‌اولان سیون بیکه‌نی نکاحلندردیلر. قزان خلقی همیشه ایکی فرقه اولوب، بری قزاننڭ مستقل طورمق طرفنده وایکنچیسی ده مسقوا طرفنده اولوب، مسقوا مرادنچه حرکت ایدرلروهر برالوغ وکچوك ایشلرده و بلیکی کنازگه‌خبر ویروب طوررلر ایدی.

صفاگری بو دفعه قزانه کروب‌خان‌اولدیغی صوڭ مسقوا طرفداری اولان مسلمانلر مسقواغه : « غورشادنه بیکه ابراهیم خان قزی ایله بولاد میرزا مسقوا طرفنده‌لر، اگرده مسقوادن شاه‌علی یبارلور اولسه‌آنی قبول ایدرلر وصفاگری خاننی‌ده اورنندن قوغارلر، مسقوا اداره سینه تابع اولورلر » دیه یازدیلر. اوشبو سببدن مسقوا طرفندن قزان اوستنه عسکر یباردی وقزانلولر ایله صوغش بولدی. مسقوا عسکرینڭ برقسمی مغلوب اولوب، قزانلیلردن قاچدیلر وایکنچی بر قسمی‌ده صوغشوب، مسلمان وچیرمیشلردن اسیرلر آلوب قایتوب مسقواده بتون خلق حضورنده اسیرلرنی اولدردیلر. بو واقعه ۹۴۲ – ۱۵۳۶ ده ایدی.

قزان شهرینك ایچنده فتنه وصوغش چیقدی. قریملیلر وقزانلیلر ایکی طرف اولوب صوغشدیلر وهر ایکی طرفدن کوب آدملر تلف وضایع اولدی . اوشبو وقت سید اوغلان کناز ایله باشقه توره لر ایوان غروزنی غه خط یاروب اوزلرینه خانلق ایچون شاه علی نی یباررگه صورادیلر وروسیه گه صادق ومخلص اوله‌چقلرینه آند ایتدیلر ، بناءً علیه مسقوا یاردمی ایله کلوب شاه علی ، خان اولدی وبر آیدن صوك قزاننی تاشلاب‌ینه‌دن‌قاچدی.

بو وقت صفا گری اوزبنك خاتونی‌سیون بیکه آناسی اولان نوغای کنازی یوسف میرزا حضورنده طورور ایدی . قزانك فتنه همیشه باصلمادی ، قزان خلقلری تکرار صفا گری خاننی چاقردیلر . صفا گری ایسه اوچونچی مرتبه قزانغه کروب تخت‌که اوطوردی . چوره میرزا کبی منافق توره‌لرنی اولدرتدی وبونلرنك اتباعلرندن یتمش‌سکسان قدر توره‌لر قاچوب مسقوافه ایوان غروزنی حضورینه کتدیلر وقزان اوستنه عسکر آلوب کیلوب قزاننی برگه‌لب آلاچقلرینی وعده ایتدیلر (۱).

ایوان غروزنی ۱۷ یاشینه چیقدیغنده خاتون آلدی ، اوزینه « قیصر» تیتولنی ویردی واوزی سر عسکر اولوب ، قزان مملکتنی ضبط ایتمك قصدی‌ایله برنچی دفعه‌اولرق سفرگه چیقدی . بو واقعه ۹۵۵ - ۱۵۴۸ تاریخنده دکابرده ایدی . فقط بو سفر ایوان ایچون مبارك اولمادی . یغمور یاووب یوللر بوزلدی . توب وپوشقه‌لر یوللرغه باتوب قالور ایدی . نیژغوروددن ۱۵ چاقرم مسافه ده اولان «بیلنه» گه بیك تورلی مشقت ایله ایکنچی فیورالده یتدیلر .

ژولغه اوستوندن واردقلرنده بوز اوستینه صوچیقدی وبوزواتلوب کوب نرسه صو توبنه کتدی .

ایوان غروزنی ایسه سفر مشقتندن عاجز اولوب مسقوافه کیرو قایتوب کتدی. (۷ نچی مارتده مسقوافه قایتوب کرمشدر) . بیلسکی قوماندا سنده اوله رق عسکرینی قزانده صفا گری اوستنه یباردی .

قاسم ده اولان شاه علی خان اوزبنك عسکرلری ایله مسقوافه یاردم ایچون سفر ایدوب بیلسکی عسکرینه قوشلدیلر وبرلکده قزان غه کتدیلر .

صفا گری خان بونلرنی آرچه فرنده کوتوب طورمقده ایدی . روسلرنگ آلده اولان عسکرلری ایله اوچراشوب صوغشدیلر ، لکن اوشبو صوغشده صفاگری عسکری بوزولدی . «آزوق» اسملی بهادر وغیر مشهور شوغشچیلر مسقوالیلر قولینه اسیر توشدیلر . قزانلیلر اوچ آلور ایچون غالیتسکی قربه‌سینه کلدیلر ایسه‌ده بو برده‌ده مغلوب اولدیلر واك شهرتلی بهادر « آراق» بونده اولدرلدی (۹۵۵ - ۱۵۴۸ نچی یل اوکتابرنده).

صفا گری خان قزان شهرنده اوزبنك

---

(۱) بو حاللردن خبردار اولدیغی صوك صفا گری خان قزان خلقینه اتابت ایتماز اولدی ، اوزبنك صاتچیلرینی ده نوغای عسکرلرندن تویدی .

٩٤٣ – ١٥٣٧ ینوارنده صفا گری خان مورم طرفنه وارمش ایسه‌ده مسقوادن عسکر چیقدیغنی ایشدوب قزانه قایتوب کتدی. مسقوالیلر قزاننی ضبط ایدر ایچون دیه زور عسکر یبارر گه حاضرلندیکلرنده صفا گری خان طرفندن ایلچیلر کیلوب صلح صورادیلر. مسقوالیلر ایلك حالده صلحنی قبول ایتمادیلر ایسه‌ده بو خصوصده قریمدن صاحب گری خاندن هم مکتوب کلدیکی سببلی چار ناچار قبول ایتدیلر.

٩٤٧ – ١٥٤٠ دکابرنده صفا گری خان نیژنی ومورم طرفلرینه هجوم ایتدی ایسه‌ده بر طرفدن مسقوا عسکری وایکنچی طرفدن اوزینك تاتارلری ایله شاه‌علی قارشو کلدی، بونلر ایله بر قدر صوغشدیغی صوك قزانغه کیرو قایتورغه مجبور اولدی.

صفا گری‌نك بولاد میرزا کبی دشمنلری ومسقوا فائده‌سینه حرکت ایدوچیلری خط یازوب مسقوادن قزانغه عسکر یبارلمکنی اوتندیلر، اگرده بویله اولسه صفا گری خاننی طوتوب مسقواغه یباره‌چکلرینی وعده ایتدیلر. فقط بو وقتده مسقوا اوستنه قریم خانی صاحب گری خان کلمکده اولدیغندن مسقوا کنازلگی قزان خائنلرینك مرادینه امتثال ایده آلمادی. صاحب گری خان صوغشده غالب اوله آلمادیغندن مسقوالیلر شادلاندیلر وقزان طرفینه جاسوسلر یباروب، قزاننی قایتاتورغه کرشدیلر. فقط بو دفعه‌ده بولاد میرزا اوزینك قولندن اش کلمیه‌چکنی اعتذار ایدوب یازدی وفورشادنه بیکه‌ده ایوان غروزنی‌غه: «قزان بنه‌در، مسقوا بیوکلنه‌در!» دیه شادلق مکتوبی یوللادی.

٩٥٣ – ١٥٤٦ تاریخنده مسقوا کنازلگی مسقوا ایله ؤاتقه‌دن قزان اوستنه عسکر یباردی. بونلر هر ایکیسی بر کون وبر ساعتده قزان شهرینه کیلوب یتوب برگه قوشلدیلر (١). قزان خلقینك بو واقعه‌دن اصلا خبرلری یوق ایدی. اوشبو عسکر قزان اطرافینی یاندردیلر، بونده ایسه خاننك اوزینه مخصوص اولان بنالری‌ده یاندی. کوب آدملرنی اولدردیلر. کوب غنیمتلر وکوب اسیرلر آلوب کیرو قایتوب کتدیلر.

صفا گری‌خان مجرد ظن ایله می یا که دلیل ایله اثبات ایدلدیکی صوگنده می اوشبو حادثه حقنده قزانده اولان بعض تاتار توره‌لرینك قاتشی وارلغنی بیان ایدوب، شونلردن بعضیلرینی قزاندن قوغدی وبعضیلرینی اولدرتدی. اوشبو توره‌لرنك طرفدارلری صفا گری خانغه آچیغلاندیلر وایوان غروزنی اسمینه خط یازوب، عسکر صورادیلر وصفا گری‌نی اوتوز عدد قریم توره‌لری ایله برلکده طوتوب وبره‌چکلرینی سویلادیلر. ایوان، عسکر یبارر گه وعده ایدوب اوشبو توره‌لرگه مکتوب یازدی، فقط آڭا قدر صفا گری‌نی قولغه آلوب طوررغه قوشدی. خائن توره‌لر صفا گری‌نی قولغه آلورغه حاضرلندیکلرنده صفا گری بونی سیزوب، اوزینك اتباعلری ایله قزاندن چیقوب قاچدی. اوشبو وقت

---

(١) بویله عسکر یبارماکنك سببنی قارامزین: «قزانلیلر عهدلرینه وفا ایتمادیلر، همیشه مسقوا یرلرینه کروب تالاب وجفا ایدوب بیزار ایتدیلر» دیه یازدیغی حالده نه کبی عهدنك وفا ایدلمادیکنی ونه یرده مسقوالیلرگه جبر وجفا صالدقلرینی کوسترمامکده در. روس تاریخ کتابلرینی پك دقت ایله مطالعه ایدرگه تیوشلی.

سرایندە ٩٥٦ - ١٥٤٩ تاریخندە مارت (صفر) آیندە وفات اولوب ، خاتونی سیون بکیه ابله ایکی یاشندە اولان اوغلی اوتامیش گری قالدی (١). صوڭ نوبت اولان خانلغی ١٤ ییل مقدارندە اولمشدر . بوڭا کورە قزاندە خانلغی تخمینا ٢٢ ییل اولوب ، وفات اولدیغندە یاشی دە ٤٠ دە اولمشدر (١) .

(١) صفا گری خاننڭ قبری سیون بیکه منارەسی یانندە اولدیغی ظن ایدلنه در .

(١) بوگلمه اویازندە « زی» بیلغەسی بویندە «نادر» آواندە اولان قتلوقای قارت بالالری قولندە اولان ایسکی شجرە دن بر نسخه کوچروب یبارمشلر ایدی . شوننڭ بر یرندە «محمد امین بهادر خان ویر کان تارخانلق یرلیغیدر . ولایتی قزان شهرندە تاریخ طقوز یوز یکرمی برایدی » دیه وایکنچی اورندەدە: «ینه ایول (؟) فتح صفا گری بهادر خان اورنە بلغاری شهرینه ویرگان تار خانلق یرلیغیدر . تاریخ طقوز یوزدە اوتوز اوچده ایردی، مبارك ماه شعبان اوسطنه ویرالدی» دیه یازلمشدر .

مقالەلر

آمریقا فکرلری

فیل

II

« نبورق » شهرندە حیوانات باغچەسنڭ چلبر وبغاولر ابله اوزون وقت طورمش بر قارت فیل واردر. بونی ابسه وحشی واوصال دیه ظن ایدوب تیمر زنجرلر ابله باغلامشلر وآیاقلرینی بغاولاب قویمشلر .

بو حیوانلرنی تربیه ایدوچی ذات کونلر نڭ برندە بونی قزغانوب، همدە ضرری تیکماس ظن ایدوب : «بیچارە فیل! آزغنه اولسەدە ایمدی حریتدن استفادە ایت! اوزکڭ اورنڭدە یوروب راحت ایله ! » دیه زنجیر وبغاوینی آلمشدر. فقط فیل هیچ قوزغالمای اولگی زنجیرلی وبغاولی وقتی کبی طورمقدە اولەش واصلا یورمامشدر.

ایشته عجایب بر حال! فیل حریتنی تابدی، فقط کندیسی همیشه اولگی اسیرلگی کبی باصقان اورنندە اولگیچه طورمقدە در.

خاتونلر، قزلر، ایرلر وبالالر جملەسی اوشبو فیلنی کورەلر ، فقط همیشه اولگیچه طوردیغی سببندن اوزینه «احمق فیل» لقبنی ویرمشلردر. زیرا اوزینڭ بغاوسز وزنجیرسز

قالدیغنی بیلماز وحریتندن اصلا خبردار اولماز ایمش .

آدم بالاسی کشیده بولغان عیبلرنی کوررگه بیك ماهردر، حیوانلرده اولان عیبلرنی دخی ینگل کورر! فقط بز آدم اوغللری جمله‌مز اوشبو فیل ایله بر روشده طوردیغمزدن هیچ برمزنك خبری یوق !

فیل اوزینه ویرلمش حریتدن غافل وحریت نعمتنی جاهل ایسه بزده بعینه اوشبو فیل مثالنده اوزمزنك حریتمزدن غافل وحریت نعمتندن جاهلمز .

بوزلر وبیگلر ایله عالملر، فیلسوفلر، فاضللر، بالالرینی صوقر نادانلقدن ، اوهام وخرافاتدن آزاد ایتمك ایچون عمرلری بارنچه غیرت ایتدیلر وکوبسی‌ده اوشبو یولده جانلرینی فدا ایلدیلر. فقط بزلر همیشه اولگی باصقان یرمزده طورامز واوزمزده حریت وار ایدیکندن اصلا خبرمز یوق وبونك بیوك نعمت ایدیکن لازم درجه‌ده بیلومز کوبدن یوق !

میلیونلر ایله انسانلر تمام اوشبو فیل روشنده خرافات وتقلید زنجیر وبغاولری اوزرنده طوررلر . درست! بغاولر آلنمشدر ؛ لکن بو انسانلرنك شوندن اصلا خبرلری یوقدر! اوشبو سببدن آلغه بارر ایچون بر آدوم یورمازلر واصلا حرکت ایتمازلر .

بیوك آدملر ، یول باشچیلری سلامت نه یرده ایدیکن، کمالت نیچوك حاصل اوله‌چغن تماما تعریف ایتمشلر وبلدرمشلردر ، اما بزلر همیشه اولگی باصمش اورنمزده طوروب بر برمز ایله قچقرشمقده وصوغشمقده ، کونچیلك ایدوب وآلداب عمرلری تلف ایتمکده‌مز .

اگرده آلدگزده کوز کورمگان ، قولاق ایشتمگان وکوکللرگه اصلا کلمگان وکلوی‌ده ممکن بولمغان عالملر ، هنر ومعارف وارلغن بیلوب همیشه ده اولگیچه اوهام زنجیرلری وجهالت بغاولرنده طورر اولسه‌گز بیلوگزکه انسان اولدیغگز حالده سزنك عقلگز مذکور فیل عقلینه کوره پك کوب اولوش کیم درجه ده در ! .

۱۲

تیمر

اگرده کوکده اولان خلقلر بزم اوشبو کچکنه گنه اولان یرمزنی کوروب آنده اولان شیلرنك کولکیلرندن کولار بولسه‌لر، انسانلرنك میزانسز ، توزسز سوزلرندن کونلر ایله ایچلری قاتوب کلوب طورمقلری لازم کلور .

بزم آره‌مزده : « اگرده الله بولسه ایدی بز کورر ایدك ، عالمنی یاراتمازدن ایلك نه حالده ایدی ؟ اگرده بولسه نه یرده بولور؟ هر نرسه‌گه کوچی یته طورغان بولسه بیش سیکونت ایچنده عمری آلتی آیلق حیوان یاراته آلورمی؟ آلور ایسه آنك عمری نیچوك بیش سیکونتلك اولور ؟ » دیه سویلانوب یوروچیلر واردر. بوبله بحثلر کوبراك آکلامی اوقی طورغان شاگردلر وآکلامی اوقوته طورغان مدرسلر، آکلامی یازا طورغان شرح وحاشیه اهللرنده کوب بوله‌در. اما حکمت دعواسینی ایدوچیلردن بو یولغه کرکانلر ایسه: « دنیاده بار بولغان نرسه‌لرگه دلیل بار، لکن الله بارلغینه دلیل یوق ، شونگ ایچون اول بولمازغه کرك!» یاخود «نبندای گنه یولدز بولسه ده کوررگه

وتابارغه ممكن، اگرده الله بولسه ایدی آنی هم كوررگه ممكن بولور ایدی!» دیه‌لر. بو سوز نادان فلاسفه‌لر یاكه باشلرینی نادانلققه صالوچی فلاسفه‌لر سوزلریدر.

فلك عالملرندن «لالاندی» اسملی كیمسه «كوكلرنی رصد ایله قارادم. الله یوق!» دییور.

بونك بو سوزی ایسه قرمسقه‌نك: «بن قورت گوده سینی بیك یخشی تفتیش ایدوب قارادم، آنده الله یوق!» دیمه‌سی قبیلندندر. حالبوكه آدم بالاسی كوره وبیله طورغان دنیا، قرمسقه‌نك قورتندن كوب كچكنه‌در.

كوكلرده میلیونلر ایله یولدزلر، میلیونلر ایله چاقروم یرلردن یوروب طوره‌لر. قویاش باتا، طوغادر. بز بونلر حقنده بیلور بیلماز سؤاللر كیتوره‌مز جواب ویررگه قولمزدن كلمادیكی صوك انكار ایدرگه كرشه‌مز.

ای افندی! قولكه كچكنه‌گنه تیمر كیساگی آل! سن بونی قاتیغ نرسه دیه بیلورسن دگلمی؟ بونك كیساكلری بر برینه بیك محكم قاتشوب ویابشوب طورادر دیه بیلورسن دگلمی؟ شول تیمرنی صالقون یرگه قوبار ایسه‌ك گوده‌سی دخی كچكنه‌لنور. بوندن ایسه آنك جزءلری پك نق قاتشمغان و پك قاتیغ یابشمغان ایدیكی معلوم اولور. در واقع شول تیمر جزءلری بر بریله هیچ یابشمامشدر. حتی جزلرنك بر بریندن یراقلغی كوكده اولان یولدزلرنك بر برندن یراق اولمقلرندن دخی آرتق یراقدر. اوشبو قاتیغ تیمر توزان بورتكلرندن كوب كچكنه‌گنه اولان كیساكلردن جیولمش فقط غایت گوزل ومحكم صورتده تزلنوب قویلمشدر. الك كچكنه‌گنه تیمر كیساگنك میلیونلر ایله بوبله توزان كبی واق كیساكلر بولنور. فقط اوشبو الك واق كیساكلرنی دخی كیساكلندروب بولمك طوغروسنك بو گونكی علمنك كوچی یتشمایدر. شونك ایچون «بولوب بولمی!» دیه دعوا ایته‌لر.

كوز اوكنده اولان میلیونلر ایله تیمر كیساكلری كورلمیلر فقط فكر ایله بولورگه ممكن اولغان واق كیساكلرنی بالفعل بولوب بولمغاننك سببی نه شیدر؟

ماده‌دن مركب اولغان شیلرنك بولنولرینه برچیك بولور ایسه بولنه بولنه نه یرگه باروب طوقتالاچقدر عجبا! بو تیمرده اولغان قاتیغلق (هیچ یوق ایكان) نه یردن حاصل اولمشدر؟ «اكس» نوری ایله قارالغنده تیمر جزلرینك آراسی آچیق طورغانلغی معلومدر.

عالم پك آقرون باراددر. شیلرنك اصللرینه پك اوزاق یتشه‌در. آدم اوغلی اوزی بیلمگان نرسه‌نی انكار ایتوكه آرتق آشغوچاندر.

یولدزلر قویاش تیره‌سنده یوردیكلری كبی تیمر كیساكلری اثیرده یورمكده ایدیكنی علم اثبات ایتمشدر. تیمرنی اوت ایله پك قاتیغ قزدرر اولسه‌ك آپپاق اولور. اوشنداق اثیرده كوچلی حركت اولسه آندن هم آق نور حاصل اولور (اثیرده اولان تیمر كیساكلری نور ویرر).

ای ایپده‌ش! كونی تونی یانكده اولنه طورغان تیمر حقنده علمك بیك آز وآنده اولان عجیب سرلردن خبرسز اولور ایسه‌ك الله تعالانی بیلمك طوغروسنده اولان خبرك نه درجه‌ده اولاچقدر؟

نیاغرا شارلغی یارنه طوروچی چبن شول شارلقنگ بارلغندن ده خبردار اولماز. زیرا آنگ عقلی بونی ادراک قیاور درجه ده کیک دگلدر. سنگ بیلگانگ ایسه طارغروسی شول چبننگ شارلق صوندن ساچراب توشکان کچکنه بر تامچی مقدارنده غنه در.

سن دنیاده طوراسن اوزگنی الله تعالی، حکمی ایله اوراب آلمشدر. حالبوکه آنی کوررگه و بیلوگه ایمان چاتقیسندن باشقه اصلا ممکنلک یوق. اگرده تچقرشوب ودعوالاشوب یوروب شول چاتقبنی ده ضایع ایدر اولسه‌ک بو دنیاده آنی بیلورلک قوراللردن تمام محروم قالاچقسین! بوندن ایسه خبرک اولسون!

۱۳

صو تامچیلرینک سوزلری

صحراده بر تاش اوستونده اولان اوچ تامچی صو، اوز آرالرنده بویله سویله‌شه لر ایدی.

— : دنیاده بیک زور دگیزلر اولوب، گویا بزلر شوندن کلمش ایمشمز.

— : گویا بز شول زور دگیز روشنده یصالمش ایمشمز و بو قسقه عمرمزده اوزمزده دگیزلر ایمشمز.

— : بتون سوزگز باشندن آخرینه قدر بورنغی قارچقلردن قالمش اکیات و بوش سوزلردر!. اول سوزلر درست بولسه بزنی بولوت آلمازدن مقدم بزنه برده اولدق؟ ایشته تیز کوندن بوغه ایلانوب کیته‌چکمز. طوغروسی بز اوشبو آق بولوتدن کیلدک بوغه ایلانوب بته‌چکمز، اول دگیزدن کلمک و دگیزگه کیرو قایتمق سوزلرینه بنم ذهنم یتمی، بارسی ده بوش سوزلر بولور.

ایشته تامچیلر شوبله سویلاشدیلر، کوب بیلوچیلک دعوا سبنی ایتدیلر. بونلر سوزلرندن ده بوشانوب بتمکانلر ایدی هواده اولان آق بولوت قارالوب کتدی، کوک کوکره‌ب یغمور یاوارغه باشلادی و یلغه روشنده آغوب کیلوب اوته‌گی اوچ تامچینی ایرکسزاب آلوب کتدی. بر مدت باردیغی صوک زور یلغه‌غه توشدی و آندن ده دنیا زورلغی دگیزگه کروب کتدی. دگیزگه باروب کردیکلری صوک تامچیلرده اوزلرینک نه قدر نادان، ذهنسز بوق برده دعواچی ایدیکلرینی بیلوب شاشوب قالدیلر. اوزلرینک نه روشده بونده کیلوب چیقدقلرینی هیچ بر تورلی صورتلی آلمادیلر.

ایشته انسانلرده هر تورلی سوزلرنی سویلرلر، اوزون وتیران دعوالر قیلورلر، فقط بیلدیکلری نرسه‌لر آنوق اوشبو تامچیلر مقدارنده‌در. انسانلر الله تعالادن کیلدیلر و بو دنیاده بر ایکی ساعت طوروب، اوزلرینه لازم اولان وظیفه‌لرینی بتردیکلری صوک کیرو الله تعالاگه قایتاچقلردر (والیه ترجعون).

انسان نعمت ایچنده اولدیغی حالده آنگا حکومت ایدن شی، ازلی ومساواتدن عبارت اولان حکومت دیموقراتیه در. انسانلر کامل مخلوقلر اولسه‌لرده سبب وواسطه‌لرده کمچیلک کوبلکی سببندن بونلرده نقصانلق کورلور.

صو تامچیسینک ایکنچی بر تامچیدن ایر مه‌صی یوقدر. فقط بعض تامچیلر خوش یرلرده یوررلر، بعضیلرده بچراق یرلرده اولنوب،

میقروب اویاسی اولور. اوشبو قبیلدن انسانلر الله تعالادن غایت صاف اولوب کیلسه‌لرده بو دنیاده بعضیلری صاف طوررلر وبعضیلرده غایت پیس ومردارلق یوکلاب کیتارلر.

پیغمبرمز مکتوبی

حقنده

کچن ییل پیتربورغ شهرینی زیارتمز اثناسنده اسلام معتبرانندن میرزا محمد علیم افندی مقصودوف کندی خانه لرنده اولدیغمز وقت رسول اکرم افندمز صلی الله علیه وسلم مکتوبی صورتی اولمق‌اوزره بزلره بر فوتوغراف رسمی هدیه ایتدی. مع التشکر قبول ایتدک.

اصل مکتوب خط کوفی ایله یازلدیغی همده پک ایسکیلگی سببندن ینگل اوقورلق درجه ده اولمادیغندن بر طرفینه عادتی یازو ایله تکرار یازلمش هم ده مکتوبنگ تاریخنه عائد بر آز شی ده بیان ایدلمشدر.

اصل مکتوب رسمی «شورا» نك اوشبو نومیرنده درج اولندی هم ده رسمنك آستینه بولنی یولغه کتوروب مکتوب تماما کوچرلدی.

اوشبوڭا کوره مذکور مکتوب فخر کائنات افندمز صلی الله علیه وسلم طرفندن مصرده اولان قبط قومینگ باشلغی مقوس اوزرینه یازلمش اوله‌در.

١٢٧٥ تاریخنده بر فرانسز «اخمیم» شهرینگ مناسترنده اولان بر قبط راهبندن کتاب صاتوب آلمش ده، مکتوب شول کتابنگ ایچندن تابلمش، فرانسز ایسه بونی بیلدیکی ایله استانبولده سلطان عبدالمجیدخان حضورینه آلوب واروب تابشرمش اوله‌در. سلطان ایسه استانبولده اولان «آثار نبویه» ایله بر یرگه قویدروب صاقلاتمقده اولدیغندن فوتوغراف ایله رسمی آلنمش. بونده قویلمش رسم ایسه مذکور فوتوغراف رسمندن آلنمشدر.

اوشبو مکتوب، رسمی حقنده معتبر «الهلال» مجله سی دیور:

«ظنمزغه کوره اوشبو رسمنك اصلی اولان وخط کوفی ایله‌یازلان مکتوب تقلید ایدلمش برشیدر. چونکه استانبولده‌اولان آثار نبویه نی حتی بو یاقین زمانلرده مشاهده ایتمش کیمسه لردن کوبلرنی کوردك، بونلرنك هیچ بری بویله مکتوب وارلغندن خبر ویرمازلر. بوندن باشقه صوك اثرلرده بویله بر مکتوب تابلدیغی حقنده بر خبرده اوقومادق. حالبوکه صوك عالملر بویله شیلرگه غایت دقت ایتمکده‌لر وآثار علمیه‌لرگه یازمقده‌لردر. خصوصا شرق اثرلرینه افراط درجه ده اهمیت ویرمکده لردر. بناء علیه باشقه بر راست دلیل تابولغانغه قدر بز مذکور مکتوبنگ مصنوع ایدیکینه قناعت ایتمکده‌مز. اما حقیقت حالده مذکور مکتوب مقوقسغه یازلمش مکتوبنك عینی اولور ایسه، غایت زور بر اش اوله‌در، حتی عربی اوله‌رق تابلمش اثرلرنك الك الوغلرندن اوشبو مکتوبنی عدایلرگه لایق اوله چقدر».

«الهلال» مجله سی ایکنچی بر اورنده دیور.

«مقوقس غه یازلمش مکتوب حقنده اولان فکرمزنی اوقودیغی صوڭ اکسفورد جامعه‌سنده استاذ مرجلیوث: مذکور مکتوب حقنده - مجلة اسیویة - ده برمقاله وار هم‌ده شونی کورگه تبوش ایدیکن تنبیه ایتدی. واقعا ١٨٥٤ (١٢٧١) نچی ییل دکابرنده چیقمش مذکور مجله‌ده اوشبو مکتوب طوغروسنده مصرده طوروچی مسیوبلن طرفندن فرانسه‌ده اولان جمعیت علمیه (آقادیمیه) اعضالرندن اولان مسیورینو اوزرینه ١٨٥٢ (١٢٦٨) ده ١٠ انچی مارت (جمادی الاخری) ده یبارلمش برمکتوب درج اولنمشدر. مذکور مکتوبده بلن دیور: مصرده طوروچی فرانسه مستشرنلرندن مسبواتیان برتلمی ١٨٥٠ (١٢٦٦) نچی ییل- اخمیم- مناسترنده عربچه یازلمش بر ایسکی مکتوب تابدی. مذکور مکتوب بر ایسکی قبط کتابی آراسینه صالندیغندن کتاب یازوینه یابشقان ایدی. شوندن قوباروب آلور ایچون مکتوبنی صو ایله چلاتدی، فقط بو چلاتومکتوبنڭ یازوینی خیلی بوزدی. مکتوب کاغدینی تیگزلر واوقورغه طرشور ایچون ایکی‌پیالا آراسینه قسدروب قویدی. صوڭره‌دن اوقورغه اجتهاد ایتدی. فقط بعض کلمه وبعض بوزولغان حرفلرنی اوقومقدن باشقه بر حاصل چیقاره آلمادی.

مکتوبنڭ رسمی شول وقتی ایله - مجلة اسیویه - گه درج ایدلمش هم‌ده رسمی بعینه بزم - الهلال - ده نشر ایتدیکمز رسم کبیدر، فقط یازولری خیلی مبهم.

مکتوبنی تابوچی مستشرق مکتوبنڭ اوشبو سوزلرینی اوقومش:

١) بسم الله الر . . . . حمن الرحـ . . . .
محمد عبد الله و
٢) رسوا . . . . . . ه . . یم القبط . . . على
٣) من اتبع الهدی . . . .
٤) . . . .
٥) . . توکل بالله العظیم فی کل الاحوال
٦) فان تولیت فعلیك بالعدل والقسط
٧) ي . . هل الکتاب سیروا الى کلمة
٨) سوا بیننا وبینکم الا نعبد الا . . لله
٩) ولا نعو . .

بوندن صوڭ اوقورغه موفق اولمامش. مستشرق اوشبو مکتوبنی تمام اوقور ایچون اوزاق وقتلر اجتهاد صرف ایدوب یوردیکنده محمد علیه السلامنڭ مقوقس اوزرینه یازمش برمکتوبی حقنده اولان خبرلر خاطرینه توشمش وشوڭا کوره حسن المحاظرة وباشقه اسلام تاریخلرینه قایتوب شول مکتوب صورتنی تفتیش ایلمش وتابدیغی صوڭ شونلرنڭ یاردمی ایله مکتوبنی تمام اوقومش. مسیوبلن، مکتوبی آخرنده مسیورینوگه خطابا دیه‌در: - محمد (صلى الله علیه وسلم) طرفندن مقوقس غه یازمش مکتوبینڭ اصل نسخه سی وعینی ایدیکنده ظنمز محکمدر. بو ایسه قبط بطریکخانه لرنده صاقلانوب طورمش. استبداد زماننده بطریق احوالی بوزولدیغی سببندن بو مکتوب ضایع اولمش، قولدن قولغه کوچوب یوروب بر جاهل راهب قولینه توشدیکنده کتاب قاطرغه سینه یابشدرمش. ایشته مکتوب

حقنده بلن فکری اوشبودر. لکن بوڭا قارشو ربنونه کبی جواب ویردی؟

مکتوبنڭ تابلوی راست اولسه بوندن صوڭ ایکنچی مرتبه ضاع ایتمازلر. خصوصا

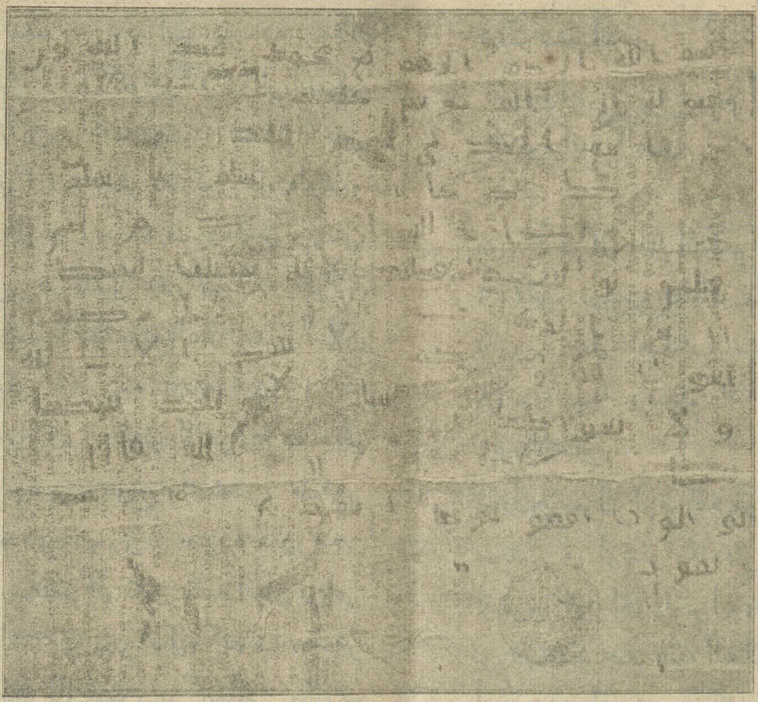

رسول اکرم طرفندن مقوقس اوزرینه کوندرلمش مکتوبنڭ عیندن آلنمش رسم.

۱) بسم الله الرحمن الرحیم من محمد عبدالله ور
۲) سوله الی المقوقس عظیم القبط سلام علی
۳) من اتبع الهدی اما بعد فانی اد
۴) عوك بدعایة الاسلام فاسلم
۵) تسلم یؤتیك الله اجرك مرتین
۶) فان تولیت فعلیك اثم القبط
۷) یا اهل الکتاب تعالوا الی کلمة
۸) سواء بیننا وبینکم الا نعبد الاالله
۹) ولا نشرك به شیئا ولا یتخذ بعضنا
۱۰) بعضا اربابا من دون الله فان
۱۱) تولوا فقولوا اشهدوا باننا مس
۱۲) لمون

الله
رسول
محمد

مکتوب بو کونده نه برده در؟ عاقبتی نه اولوب قالدی؟ هر حالده شویله روشن

فرانسه مجمع علمیسی (آقادیمیه‌سی) بویله اهمیتلی بر شیئنی ضایع ایتدرماز. شول

کونده مشهور مستشرقلرنی بیغوب تفتیش ایتدرمش و آنلرنڭ فکرلرینی صورمش اولور.

آقادیمیه بونی تحقیق ایتدیکندن‌صوڭ بر قرارغه‌کلمش اولورلر. بوطوغرولرده استاذ مرجلیوث نڭ البته معلوماتی واردر، برلره افاده بیوررلر»

« الهلال » دن نقل ایتدیکمز سوز بونده تمامدر « آثار قدیمه » نڭ مصنوع اولوب اولمادیغنی بیلمك البته کندی عالملرینه عائد بر وظیفه اولوب، شول طوغروده سوز سویلرگه اقتدارمز یوق . اما رسول اکرم افندمز حضرتلری اوشبونده ذکر ایدلمش صورتده مقوقس‌گه مکتوب یباردیکی و «محمد رسول الله» دیه‌یوزوك قاشینه‌یازو یازدردیغی‌معلومدر.

هجرتدن آلتنچی ییل «حدیبیه» دن قایتدیغی صوڭ رسول اکرم خط یازدروب خاطب‌ابن ابی بلتعه ایله «اسکندریه» گه یباردیکنی ابن عبد البر (۱) وابن الاثیر (۲) و بونلردن باشقه بیوك عالملرده ذکر ایدرلر. مکتوبنڭ صورتی سیر کتابلرنده یازلمشدر. ابن تیمیة زاد المعاده (۳) وسیوطی هم حسن المحاظرة نام کتابنده ذکر ایلر (۴).

پادشاهلرگه مکتوب یازدیغی وقت مهر باصار ایچون رسول اکرمنڭ کموش یوزوك یاصاتوب شونڭ قاشینه «محمد رسول‌الله» دیه یازدردیغی وبو عبارت ایله باشقه هیچ کیم گه یازارغه رخصت ایتمادیکی صحیح حدیثلر ایله

(۱) الاستیعاب . ج ۱ بیت ۱۳۴ .
(۲) اسد الغابة . ج ۱ بیت ۲۶۱ -۲۶۲.
(۳) ج ۱ بیت ۵۱۹.
(۴) ج ۱ بیت ۵۸.

ثابتدر (۱) . امام بخاری‌وامام ترمذی« محمد رسول الله» ده اولان اوچ کلمه، اوچ سطر اوله‌رق یازلمشیدی دیبورلر (۲) . فقط برنچی سطر اوست طرفندن اعتبارا ایدیمی یوقسه آست طرفندن ایدیمی؟ بوطوغروده آچیق بر معلومات تابا آلمادق . گرچه علی بن سلیمان الدمنتی المالکی برنچی سطر «محمد» ایکنچی سطر «رسول» اوچونچی سطر «الله» لفظی ایدی دیسه‌ده (۳) برنچی سطر توبانگی یا که، یوقاریدنمی؟ ایدیکن بیان ایتمامش . آنڭ ترتیبی شویله اوله‌چغنی بیلمکان کشی یوق بیلنمگانی ایسه یوقاروده قانغی سوزده وتوبانده قانغی‌سوزدر ماده سیدر. اگرده یوقاروده باشلانغان‌اولسه بونڭ رسمی کورلمش مهر آڭا موافق، یوقسه خلاف اوله‌چقدر.

روسیه ده
اینارودیس مکتبلری

یڭی تورلی مکتب ومدرسه‌لر . تاتارلرنڭ درس کتابلری . ملی معارف مکتبلری . ضررلی فکرلر سرایتی . ترجمه‌قامیسیه‌سی. قرارلر .

قزانده بولغان ، نارودنی اوچیلشچه دیریکتورلرینڭ اسیزدنده ، مسلمانلر آره

(۱) جامع الصحیح ج ۷ بیت ۵۵ . صحیح مسلم ج ۲ بیت ۱۵۷ - ۱۵۸.
(۲) جامع الصحیح ج ۷ بیت ۵۵ . جامع الترمذی ج ۱ بیت ۲۰۷.
(۳) نفع قوت المغتذی شرح جامع الترمذی. ج ۱ بیت ۲۰۷.

سنده، معلملر یتشدررگه مخصوص درسلر ایله یڭی بر نوع مدرسه‌لر، یاکه فنلرنی تاتارچه اوقتوب، شونڭ یاننه روسچه تیلده اوگره‌تیله طورغان یڭی مکتبلر وجودکه کیله باشلاودن وبونلرغه حکومتنڭ نه کوز ایله باقمه‌سی لازم کله‌چگندن بحث ایدلدیگنی «شورا» نڭ ۱۳ نچی نومرنده یازمش ایدك.

اسپیزدنڭ عمومی مجلسنده بو مسئله مذاکره ایدیلدیگی وقت، بوندای مدرسه ومکتبلر آچو حقنده، حاضرگه قدر نظام وحکومت طرفندن تعیین ایدلگان قاعده‌لرنڭ یوقلغی آڭلاشیلمشدر. بوڭا دلیل اولمق اوزره، اسپیزد اعضالرندن بری: پتربورغ مسلمان جمعیتی‌نڭ تاتار تیلنده اوقوتمق شرطیله ۳ نچی رازراد خصوصی بر مکتب آچارغه رخصت سوراب حکومتکه مراجعت ایتسه‌ده. نظامده آندای مکتبلر ایچون یاصالغان قاعده یوقدر، دیه‌رك معارف مینیستریڭ رخصت ویرمدگینی بیان ایتدی.

شویله ایسه‌ده، بوندای یڭی نوع مدرسه ومکتبلر آچارغه رخصت سوراب مسلمانلر طرفندن مراجعت بولغان وقتده، دیریکتورلر اوزلری طرفندن معارف مینیستربنه مراجعت ایتونی ورخصت بیربلو طرفنی طوتونی موافق طابدیلر. یوقسه بوکبی مدرسه ومکتبلر یاشردن صورتده میدانغه کیله باشلار، دیلر.

تاتارلر آره‌سنده یڭی نوع مدرسه‌لر ومکتبلر وجودکه کیله باشلاودن بحث ایدلدیگی زمان، اسپیز اعضالرندن آنسیفه‌روف دیدی:

«احتمالکه مسلمانلرنڭ معلوم بر قسمی اوچنچی نیژنی اسپیزدینڭ قراری بویونچه عمومی معارف اوقتور ایچون، ملی مکتبلر یتشدره باشلاو فکرینه توشمشلردر. لکن نیژنی اسپیزدینڭ قراری بویونچه یوررگه تلاوچیلر آلای کوب بولماسقه تیوش ایدی. همده اول فکرده بوروچیلربده اسکی مدرسه‌لرنی اصلاح ایدوب، آنلرنی معارف مکتبلرینه ایلاندرو اجتهادنده بولماسلر، بلکه آنلر اوز باشلرینه یگیدن معارف مکتبلری تأسیس ایتارگه مجبور بولورلر دیه ظن ایده‌من. چونکه اسکی مدرسه‌لرنی اصلاح ایتوگه مسلمانلرنڭ اوز روحانیلری قارشو طوردقلری جهتله آنلرنی ملی معارف مکتبلرینه ایلاندرمك ممکن اولماز. نیژنی اسپیزدینڭ قراری بویونچه، ملی معارف مکتبلری یتشدررگه تلاوچیلر، اوز باشلرینه یگیدن مکتبلر آچارغه مجبور اولورلر ایسه، اول وقت رخصت آلور ایچون حکومتکه مراجعت ایته‌چکلر. بناءً علیه معارف نظارتی آنلرنی اوزی تلاگان بر دائره‌گه قویارغه امکان قالادر.

طبیعی، بو نیژنی اسپیزدینڭ قراری بویونچه، تاتار تیلنده اوقتوب ملی معارف مکتبلری یتشدررگه تلاوچیلر روس مکتبلرینه خوش باقمایه‌چقلردر. لکن خلق نیشلر؟ ملی تاتار مکتبلرنده اوقوچیلارغه هیچ بر حقوق بیرلماسه، البته روس مکتبلرنده اوقوب حقوق (پراوا) آلورغه خلقنڭ محبتی آرتوغراق بولورغه تیوشدر. اگر تاتارلر تاتار تیلنده اوقوتمق اوزره زیمسکی ابتدائی مکتبلر وجودکه کیتررگه تلاسه‌لر، بعض شرطلر ایله بوڭا رخصت ایدیلورگه تیوش. لکن بو مسئله یالگز تاتارلر حقنده اولمایئچه روسیه‌ده‌گی باشقه اینارودیسلرغه‌ده متعلق اولدیغندن اوز باشینه آیروم قاراوب حل ایدلمك لازمدر.»

بوندن صوڭ ، اسیبزد اعضالرندن بریسی طوروب : اوچنچی نیژنی اسیبزد ندن صوڭ مسلمانلر آره‌سنده حقیقة ملی معارف مکتبلری وجودکه کیترو فکرینڭ پك طارالدیغنی ، شوندی مکتبلر آچار ایچون تاتارلرنڭ بر طرفدن رخصتلر صورادقلرینی وایکنچی طرفدن شوندی مکتبلرده اوقوتمق ایچون درس کتابلری حاضرلرگه باشلادیقلرینی وحتی شریعت اسلامیه بویونچه درست بولماسه‌ده (!) درس کتابلرینه رسملر وصورتلر قویوب باصدره باشلادیقلرینی وبونلرنڭ کوبسی روسچه‌دن ترجمه ، یا که روسچه‌دن آلنوب یاصالمش اولدیغنی بیان ایتدی .

بو مسئله حقنده م . ن . پینیگین اوشبو سوزلرنی علاوه ایتدی .

« مسلمان تاتارلر اره‌سنده نشریات اشی تشکل ایتدی وصوڭ زمانلرده ، تاتار تیلنده عمومی معارف رساله‌لری ودرس کتابلری ، یعنی ادبیات ملیه وجودکه کیترر ایچون معارف جمعیتلری یاصالدی ، شوندی جمعیتلر کتاب اسقلادلری تأسیس ایتدیلر . فقط قطعی صورتده دیمك ممکندرکه ، مسلمان کتبخانه‌لرینڭ کوبسنده گی کتابلر بزنڭ ایچون مطلوب بولغان شیلر اولمایه‌چقدر . معلوم شیشکین اثرلرینڭ ترجمه‌لری کبی نرسه‌لر بو کتبخانه‌لرده یخشوق مهم اورن طوته‌چقلردر .

شوندی اثرلردن کیله‌چك ضررلرنڭ یولینی آلدان کیسوب قویارغه وشونڭ ایچونده ، هیچ بولماسه روس - تاتار اشقولالری ایچون ، فائده‌لی کتابلر ترجمه ایدوب طاراتورغه تیوشدر »

بونڭ اوزرینه ، اسیبزدنڭ رئیسی : قزان اوچیبنی اوقروغی یاننده مخصوص ترجمه قامیسیه‌سی تشکیل ایتارگه رخصت آلندیغنی بیان ایتدی ودیدی :

« مادامکه ، تاتارلرنڭ درس کتابلری ایچون شویله تمام بر ادبیات وجودکه کیلگان ، اول حالده ، بو ترجمه قامیسیه‌سی شونلرنڭ بارسنیده قارارغه ، پیداغوغیه وحکومت منفعتی نقطهٔ نظرندن بونلرنڭ یاراب یاراماولرینی تحقیق ایتارگه تیوشدر :

شویله بر قامیسیه موجود بولوب طورغان اوچیبنی اوقروغ اداره‌سی تاتار مکتبلرینڭ حاللرینی بیلوب طوره آلاچقدر . بونلرنی تیکشروب طورر ایچون نارودنی اوچیلشچه دیریکتورلرینڭ تاتارچه بیلولرینی طلب ایتو ، البته ممکن توگلدر . »

کتابلرنی تاتار تیلنده باصو مسئله‌سنه کلدکده : اسیبزد اعضالری طرفندن بیان ایتلگان نرسنڭ خلاصه‌سی بودر :

« گرچه ۳۱ مارت پراویلاسینڭ ۱۳نچی ماده‌سنه بنئاً : کتابلرنی تاتار تیلنده روس حرفی ایله باصو مسئله‌سی حقنده مسلمان تاتارلر بایتاق طاوش چغارسه‌لرده ، اوڭغایی کیلگانده اوزلری بونڭ ایله فائده‌لنودن خالی قالمیلر . مثلا : کره‌شنلر آره‌سنده اوزلرینڭ فکرلرینی طاراتور ایچون مسلمان تاتارلر اوزلرینڭ کتابلرینی روس حرفی ایله باصدروب فائده‌لنه‌لر . »

مسلمان مکتب ومدرسه‌لری حقنده اسیبزدنڭ خلاصهٔ قراری بوندن عبارت اولمشدر:

۱) خالص دین تعلیم خانه‌سی بولماغان مکتب ومدرسه‌لرنڭ بارسیده معارف نظارتنه

تابع طوتیلورغه، نارودنی اوچیلشچه‌دیرکتور لرینک قاراوی آستنده بولنورغه و درس اوقتو ، آنا تیلینی استعمال ایچون قویلغان قاعده‌لرگه (٣١ مارت پراویلاسینه) بناء ، هر قومنک اوز آنا تیلنده بولورغه تیوشدر.

٢) خالص دین تعلیم خانه‌لری اولوب روحانیلر قول آستنده بولغان مکتبلر داخلیه نظارتنه تابع طوتیلورغه تیوشدر.

روس - تاتار اشقولالری حقنده اسیزدنک قرار ومطالعاتنی کیله‌پک نسخه‌ده

بازارمز.

« شورا » نك بر نیچه نومرندن بیرلی، مسلمان مکتب ومدرسه‌لری حقنده ، قزانده غی نارودنی اوچیلشچه دیرکتورلری اسیزد ینك مطالعه وقرارلرینی یازوب کیله‌مز. پك یقین اوله‌رق ظن ایده‌مزکه ، اوقورغه قزیقلی بولماغان بولبه بر نرسه یازوب اوقوچیلرمزنی یالقدروب بترگانمز . عفولرینـی اوتنه‌مز . دخی بر ایکی نسخه‌ده بو مطالعه وقرارلرنك بته‌چکنی‌ده اخطار ایدوب قویه‌مز .

فقط شونی‌ده ذکر ایدوب کیتمگه لزوم کوره‌مز، که : ملتمزنك بتون استقبالی، حیات ومماتی مکتب ومدرسه‌لرگه مربوط ایدیگی ، اوزمزنک اسکی مکتب ومدرسه‌لرمزنک اول کوینچه طوررغه یارامدیقلری ؛ زمانه‌غـه موافق واشکه یارارلق ایدوب اصلاح ایدیلورگه ویاخود بونلرنک یارسینه ده قول سلتاب منتظم روس مکتبلرینه توگیلورگه تیوش ایدیگی یارمزغه بولماسه ده پك کوبمزگه معلومدر . بو ارتقه بر آلفه قاراب تردد ایله اوتکارلگان هر بز فرصتلرنك‌ده عاقبت وجزاسی پك آچی اوله‌چغنی تعریف ایتمگه حاجت یوقدر .

اول حالده مدرسلر ، معلملر ، ضیالیلر و« شورا » اوقوچیلرندن صوریسم کیله : عجبا ! بز اوزمز اوز مکتب ومدرسه‌لرمز حقنده اوشبو نارودنی اوچیلشچه دیرکتورلری قدر قایغورتقانمز وارمی؟ البته یوق‌دز . وشوکا کوزه‌ده : مسلمان مکتب ومدرسه‌لر ینك تجدید واصلاحنی آنسیفه‌روفلر ، ژوسکریسینسکی‌لر ، واسیلیفلر ، ایوانوفلر قایغورته‌لر، پلانلر توزیلر، قرار بیره‌لر. درست، معارف مأمورلری اولدقلری جهتله بونلرنی قایغورتمق وبونلر حقنده پلانلـر توزومك آنلرنك وظیفه‌لریدر . یا ، بزنك اوزمزنك بو مکتب ومدرسه‌لرمزگه وبونلرنك حـال واستقباللرینه هیچ تعلق ومناسبتمز یوقمیدر ؟ اوزمزگه مطلوب وجهله اصلاحات پلانلـری یاصاب ، شونلرنی معارف مأمورلرینه وحکومت رجالنه آڭلاتمق ، تمدن وترقی اشنده اوزمزده معارف مأمورلرینه یاردم ایدیشمك هیچ وظیفه‌مز دگلمیدر ؟

اگر وظیفه‌مز ایسـه بزگـه ده آزراق حرکتلنوب تمدن یولینه کرگه والك باشلاب مکتب ومدرسه‌لرمز حقنده عمومی ومشترك بر فکرگه جیبلورغه وقتدر. چونکه اوزافلامی بو مسئله‌لر دوماده ده قارالاچق ، شاکردلر ده اصلاح صوریلر وهیچ کیم صوراماسه‌ده اصلاح ایتماینچه یاراماوی معلومدر .

ف . ك .

قولجه سلطانلغی و تارانچیلر کیملر؟

(روسچه‌دن ترجمه)

....

اورتا آسیاده‌گی تارانچی ملتینڭ نیچك وجودگه کیلوی و «ایلی» صووی بوینده مستقل قولجه سلطانلغی تشکیل ایتولری حقنده اولان اوشبو تاریخ «قولجه نڭ برنچی سلطانی «عبد الرسول» نڭ اوغلینڭ اوغلی اولان مرحوم عبد الباسط طرفندن اوزینڭ تانوشلرینه سویلانمشدر.

ع. ف.

مؤرخلر سوزینه کوره: ۱۷۵۸ نچی ییلده، قطایلر کاشغر مملکتنده‌گی «اوچ‌طورفان» دن قولجه اوزرینه ٦ بیڭ عائله کاشغر سارتینی هجرت ایتدردیلر. بوندن مقصدلری، اوزلرینڭ قولجه طرفلرنده‌طوراچق عسکرلرینه (مانجورلیلرغه) یتارلك آشلق اوسدروچی کرستیانلر یرلاشدرمك ایدی. اوشبو سارتلرغه قطای حکومتی اعانت اولارق، چاچارلك آشلق، ایکبشار اوگز وهر بر عائله‌گه اون ایکیشار «لان» بر «لان» ایکی صومدر) بیردی. اوشبو وقتده بوسارتلرغه رسمی صورتده «ترانچی» اسمی بیرلدی که: حرفیا ترجمه‌سنی «آشلق چاچوچی» دیمکدر. هر بر عائله، قطای حکومتینه نالوغ اورنینه یلغه ۱۲ خو (٤٨ پود) بغدای بیررگه مجبور ایتلدی. بو تارانچیلر قولجه‌ده و«یاماتو، آرستان، خونوخای، قارغوس، چولوکه‌ی، قاش، سیبتای، اولا نتای، کتمن، اوشناخو هم دابون» آوللرینه یرلاشدرلدیلر. «دابون» آولی خلقینه بو تارانچیلرنی قربدن، یعنی روسلر طرفندن بولاچق هجومدن حمایه قیلورغه امر بیرلدی.

بو تارانچیلرنی اداره قطای، حکومتی طرفندن تعیین قیلنمش بر «حاکم» بك‌گه طابشرلدی. تارانچیلر حقنده قطای حکومتینه حسابن اوشبو آدم بیره ایدی. اوزینڭ خدمتینه مقابل حاکم بك قطای خزینه‌سندن یلغه ۳۰۰ «لان» کموش مکافات آلا. بونڭ اوستینه‌ده اوز قبیله‌سندن آلا آلدیغی قدر نالوغ آلورغه حقی‌بار ایدی. حاکم بك نڭ حقوق وقوتی‌پك بیوك بولوب هر بر تارانچینی طوتوب یابارغه وتفتیشسز، حکمسز ملکن آلورغه حتی جانندن آیررغه قولندن کیله ایدی. بونڭ اوستندن بولغان شکایتلرنی قطایلر هیچ قبول ایتمی ایدیلر.

حاکم‌بك عادتده، اوزینه معاون اورق اوز قارنداشلرندن برنیچه کشینی آلا ایدی. بونلرنڭ برسی «ایشك آغا» اسملانوب اوزینه کیگاشچی، برسی «شانبگی» اسملانوب خزینه دار وبرسی‌ده «موراب» اسملانوب یوموشقه یوروچی ایدی. بو دورت تورلی مأمور. هر بری مسلمانلردن بولسه‌لرده، قطایلر کبی چاچ اوستروب طلمغه اووروب یوررگه مجبور ایدیلر. باشقه تارانچیلر قطایلر طرفندن «چان ـ تو» اسملانوب‌طلم یورتورگه حقلری یوق ایدی. هر نه قدر قطای حکومتی اوز قولنده‌غی اهل اسلامنڭ دینن قصماسه‌ده، تارانچیلرغه‌چالما کیارگه قطعیا رخصت بیرمی ایدی.

اگر بعضا قطایلر، «محترم» حاکم بکلر طرفندن یل صایون بونیچه یوز تارانچی باشی چابوب اوزولدیکی خاطرگه آلنماسه، حال‌شویله

طلنچقنه دوام ایته ایدی . اوشبو حال قطای-فرانسوز صوغشینه قدر دوام ایتدی. معلوم درکه: اوشبو صوغش وقتنده قطای حکومتی پك کوب ضرر کوردی مصرفی کوب بولدی ، شول سببلی خزینه سی قصیلدی. حکومت ده وقتلیچه، قولجه عسکرینه ژالونیه بیاره آلمی باشلادی. تارانچیلردن جیولغان عائله باشینه ٤٨ پود آشلق قولجه ده غی قطای عسکرن آصرارغه یتمادیکندن، بونی یورت باشینه ٣٢ خو (١٢٨ پود) ه مندردیلر. بونك اوستاوینه هر یورتدن بلغه برر قوی، نالوغ ایتوب آلا باشلادیلر. عسکرنك اوطن، یاتورغه صالام وباشقه نرسه لر بنی ده مذکور تارانچیلر بیررگه مجبور ایتلدیلر. بو وقتده ٨ مك عائله (یورت) گه یتکان تارانچیلرغه بو نالوغلر پك آغر بولوب اویولدیلر. اوزاوزندن معلوم درکه: آزمانده کوب تارانچیلر اوستینه بیك کوب نیدایومقالر اویولدی ، حاکم بکلر ، اوز دین وقان قارنداشلرن قچقرتوب جبرلب نالوغلرنی تولته ایدیلر. نیدایومقالرن تولی آلماغانلرن قطایلرغه وقولجه طرفنده غی دونگانلرگه خدمتچی ایتوب بیره باشلادیلر. دونگانلر بعض سببلر سایه سنده تارانچیلردن بایراق ایدیلر . ایشته، اوشبو زمانلرده تارانچیلر آره سنده اوز حاللرندن رضا توگللك علامتلری بیلنه باشلادی. بونلر یوراکلرنده گینی طشقه چغارمسی چاق چداب طوره ایدیلر .

١٨٦٤ نچی یللر یتدی. قطای اچنده گی مسلمان دونگانلر عصیان ایتوب قطایلرنی چیگه باشلادیلر. بونگا آچو ایتوب قولجه قطایلری ده ، کینات ، «تارچی» قلعه سنده گی دونگانلرگه هجوم ایتدیلر. بو دونگانلر پك طنچ طوره لر وقطایلرغه بر زیانلری تیمی ایدی. اوشبو واقعه نی ایشتکاچ ، تارانچیلر اوز دین قارنداشلری اولان بو دونگانلرنی بیك قزغاندیلر. بو هجوم ، قطایلرنك انتقامی بولغانلقدن دونگانلرنی جیگسه لر همه سن خراب ایتوب بتره چك ایدیلر. دونگانلرنك رئیسی «یاغور» اوزینك ٣ بیك ایبده شینی جیوب قطایلرغه پك نق قارشی طوردی وقلعه نی بیرمادی. قطایلر دشمانده، کینات بو قدر نوت کورگاچ آپتراب قالدیلر. «یاغور» اوشبو فرصتنی غنیمت بیلوب تارانچیلرنك حاکم بکی اولان مینم بابام عبدالرسولگه (اوقوچینك خاطرنده در: بو واقعه نی عبدالباسط آغا سویلی) مخصوص ایلچیلر بیاروب قطایلر علیهنه یاردم صوراغان. «یاغور» نك فکرینه کوره: اگر قطایلر دونگانلرنی قروب بترسه لر تارانچیلرنی ده هلاك ایته چکلر ایکن.

بو ایلچیلر بابامه کروب یوموشلرن سویلاگانده مینم بابامده قوناق بولورق بر زور قطای مأموری اوطورا ایکن. بو مأمور دونگانلرنك سوزن آکلاب اچینه صالغان. بابام قطاینك یوزندن سیزوب آلغانده حیله یولینه کروب قچقروب: «مین یاغور ایله بر فکرده توگلمن قطایلر، مطیع تارانچیلرنی جبرلاماسلر» دیگان؛ لکن اوزی دونگانلرگه بارماغی ایله اشارت قیلغان. دونگانلر شوندوق سیکروب طوروب قطای چیناونیغنی طوتقانلرده ، ایشك آلدینه آلوب چغوب باشن چابوب اوزگانلر. شوندوق ایکنچی بر یورتقه کروب آنده صیلانوب اوطروچی

قطای صالداتلرن اوترگانلر. بابام دونگانلرگه برحرکت وبرسوز ایله بولسون مانع بولمامشدر. چونکه شول وقتده قولجه ده طوروچی همه تارانچیلرگه چالما کبارگه امر ایتو ایله مشغول ایدی.

(آخری وار)

اسلامیت وعدالت

انسانلرڭ جمعیت تشکیل ایدوب مدنیته اشتراك ایتمه‌لرندن مقصد اصلی، ترقی ایده‌رك کسب کمال ایلمسی خصوصیدر، که بوده نوع بشرڭ وهیئت اجتماعیه‌لرینڭ مادتا ومعنا مسعود اولمه‌لرندن عبارتدر.

هر انسان عاقل خط حرکتنی کندینڭ رفاه حالی جهتینه سوق ایدیور، سعادتنی تأمینه چالشیور. بو حال بتون انسانلرده بر سوق طبیعیدر. هر کس بو یولده حرکت ایچون کندیسنده بر مجبوریت حس ایدیور؛ بونڭ ایچون چالشیور وچبالیور.

فقط انسان بو مقصدینه نائل اوله بیلمسی ایچون، حرکات مشروعه‌سنده حریت اختیاریه یه مالك واحتساسات مشروعه‌سنده هر درلو تعرض وتجاوزدن مصون اولمه‌سی لازمدر.

بتون افرادڭ حریت مشروعه‌سینڭ تحت محافظه‌ده اولمه‌سی ایسه عموم اهالینڭ حقوق طبیعیه وبتون وظائف انسانیه‌یه رعایت ایتمه‌لریله اوله بیلور. فقط انسان دائما عقل وحکمتکه کوسترديکی یولدن کیتماز؛ چوق وقتده انحراف ایدر؛ حرص بشریسینه قاپلور. بو حالی کیتدکچه زیاده‌لشور؛ بر وقت کلوب ظالم کسلور، وظائف انسانیه‌یی پایمال ایدر، حقوق طبیعیه (١) یی تجاوز ایدوب باشقه لرینڭ حریت مادیه ومعنویه‌لرینه سد چکر.

بر جمعیت بشریه افرادینڭ هیچ بر ادارۀ عادله آلتینه کرمکسزین دائرۀ عدالتدن تجاوز ایتمه‌مه‌لری، هر برینڭ مکمل بر عالم وحکیم اولمالرینه متوقفدر. بوده ممکن دگل. ممکن اولسه کنه ایشڭ تماما تحت امانه کرمدیکی شبهه‌سزدر. بر چوق عالملر وحکیملر هوای هوسلرینه تبعیتله قانون عدالتی تجاوز ایتدکلری کورلمکده‌در.

بناء علیه انسانلر آراسنده امن وامانڭ دوامنی وحقوق طبیعیه‌نڭ محافظه‌سیله حریت مشروعه‌نڭ بقاسنی متکفل بر هیئت عادله‌نڭ اداره‌سی لازم کلیور.

بو اداره‌نڭ دوام وانتظامی اخلاق عمومیه‌نڭ گوزل و بونڭ دائم اولماسینه متوقفدر. اخلاق عمومیه بوزلورسه نه اداره قالور ونه ده بوندن مقصد اولان حریت طبیعیه محافظه اولونه بیلور؛ هبسی برباد اولوب کیدر.

قواعد اخلاقیه‌نڭ نشر وتعمیمی، اجرا ومحافظه‌سی آنچق افکار دینیه سایه‌سنده بولمشدر. اخلاقڭ یکانه حامیسی دیندر. دین اولمادقچه اخلاق عمومیه بر طرفدن اصلاح اولنورسه دیگر طرفدن بوزولمغه باشلار. اخلاق عمومیه بی دیندن باشقه هیچ بر شی تماما محافظه ایده‌مز. دعوامزه تاریخ

---

(١) حقوق طبیعیه — الهام الهی ایله طبیعت بشریه نڭ ارائه ایلدیکی قواعددر.

شهادت ایدیور ؛ مشهوداتمزده بوکا دلیل اولیور . (١)

مطلقا دینك اخلاقه تأثیری واردر . فقط دین ، حقیقته یقین اولدیغی نسبتده اخلاقه عائد حسن تأثیری زیادهلشور . حقیقتدن نه مرتبه اوزاق ایسهاو نسبتده حسن تأثیری آزالور . بلکه سوءتأثیر ایتمیه باشلار . (٢)

کتب منزلهیه مستند اولمیان دینلرك بر چوغی دخی بر درجه یه قدر قواعد اخلاقیه یی تعلیم ایتمکده بولنمشدر . فقط کتب منزلهیه مستند اولمیان ادیانك کوستردکلری فوائد هر حالده نشر ایتدیکی زیانه قارشولق ایدهمز ؛ دائما زیانی غالب کلور . (٣)

---

(١) آوروپاده دینسزلك فکری انتشار وتعمم ایدهلیدن بیرو اخلاق عمومیه او درجه بوزولمشدرکه اخلاقیون آرتق بونك اصلاحندن یاءس درجهسینه کلمشلردر . بر طرفنی یوز بیك زحمت ایله اصلاح ایتمش کبی اولسهلر دیگر طرفدن خاطرلرینه بیله کلمیان افساد اخلاقلره تصادف ایدییورلر . با خصوص زنا وکئول استعمالی او درجه ترقی ایتمشدرکه بونك وجود انسانیته آچدیغی یارهلر صایلمز بر رادهیه وارمشدر . دها نهلر وار ، نهلر . . .

(٢) خریستیانلق کبی . زیرا بو دین ترقی ومدنیته مساعدهسز بولندیغندن برچوق عقلا - وولتر روسسو ، مونتسکیو کبی - بتون دینلری خرستیانیت کبی ظن ایدهرك مطلقا دین علیهنده ادارهء کلام ایتمشلر در . آوروپاده اورتالغه دینسزلك فکری انتشار ایدوب اخلاق عمومیه بوزولمشدر . ذاتا بو دین منکرلری دها چوق اولمادیغی وقتده بیله سالکلرینك اخلاق عمومیه لرنی لایقی وجهیله اصلاح ایدهممشدر . روما لولره عائد تاریخ صحیفهلری بو مدعایه شهادت ایدیور .

(٣) زیرا بو ادیانك (بودده لق ، مجوسیلك ، براهمنیلق کبی) هر بری اوهام وخیالات اوزرنه موءسس بولندیغندن اربابنك عقل وفکرلری صافیتی محافظه ایده میوب بر طاقم خرافاتك ظلمتی ایچنده بوغلوب حقائق کشف خصوصنده دائما کوچلك چکر واکثریتله مألوفلری بولنان وهمیاته قابلوب کیدر . اشته بونك ایچون بت پرستلرده خصائص انسانیه پك ناقص اولور .

پ

ومع ذالك دینك اخلاقه اولان تأثیری انکار اولونهمز .

اخلاق نقطهٔ نظرندهن بر انسانك دینسز اولمهسندن ایسه هر حالده بر دین ایله متدین اولمهسی مرجحدر ؛ زیرا انسان ، هر درلو افعال وحرکاتنی وبتون تمایلاتنی کندوسینه من طرف الله بخش واحسان بیورلان وجدان ایله محاکمه وموازنه وایی وکوتی اولدقلرینی تقدیر ایلر . لکن امراض نفسانیه بعضا وجدانه حجاب وپرده اولدیغندن وجدان دخی خطا ایدر . یاکلش حکم ویرر . صاحبنی صاپتر .

بناءً علیه وجدانی تنبیه وتربیه ایدن (١) فوقنده بر آمر عادله احتیاج واردر ، ـــ که دائما وجدانی تنبیه ایدوب حال استقامتده طوتسون وکندوسینه امراض نفسانیه پرده اولمسون . ذاتا وجدان سلامت اولدقچه امراض نفسانیه پك زیاده فنالق تولید ایلهمز ـــ اشته آمر عادلهده دیندر .

وجدان اویله بر آمرك وجودینه قائل دگلسه (دینسز ایسه) چوق وقتلر خطایه دوچار اولور . بو سببله کندو شخصینه زیان وبعضاده جمعیت بشریهنك اسایشنی اخلال ایدر .

بو دعوایی دیگر بر وجهلهده اثبات ایده بیلورز : «انسانلرك وجدانلری آراسنده بیوك بر اختلاف کورلمکدهدر . بونی هر کسك تسلیم ایدهجکنده شبهه یوقدر . بتون انسان کندو وجداننك بتون امرنی اورتالغهسور وب

---

(١) علوم ومعارفك ترقیسندن «وجدان انسانی» هیچ بر وقت استفاده ایدهمز . تربیهء عسکریه ایله وجدانیه بر برینهباشقه اولدقلری کبی تربیهء فکریه دن وجدانك استفادهسیده یوقدر . بو فلسفهء علم اخلاقچه ثابت بر قاعدهدر .

او یولده حرکت ایده‌جك اولورسه ، جمعیت بشریه ممکن دگل ، تشکیل ایده‌مز . فرض ایده‌لم بر جمعیت تشکیل اینسه‌لر بیله هیچ بر وقت منازعه‌دن باشلاری چیقماز : ومقصود اولان سعادتده تأمین ایده‌مز : وسعادتك مربیسی اولان عدالتك اجراسی ممکن اوله‌ماز .

بناءً علیه بتون افرادك وجدانلری ایمان واعتقاد حق ایله تربیه ایدلوب صافلندقدن صوکره بتون وجدانلرك ویردیکی امرلر بر برینه قارشدرلوب دین وشریعت قاعده‌لریله تعدیل وخطا اولانلری آتلوب اجرا میدانینه وضع ایدلور و بتون جمعیت افرادنك خط حرکتلری بو صورتله تأسیس ایدن قانونلر اولمش اولور .

ایشته دینك وجدان فوقنده بر قوت اولماسیده بو معنا ایله‌در . یعنی اوامر وجدانیه‌یی مزج وتعدیل وخطالرنی آتامق جمعیته داخل بتون کیمسه‌نك سلوك ایده بیله‌جکی بر نقطه تعیین ایتمکدن عبارتدر . بوکاده انسانلرك سعادتلرینی تأمین ایچون بر جمعیت تشکیلنه احتیاجلرندن دولایی مراجعت اولندی . بالفرض انسانلر ، انسان اولمیوب سائر حیوانلر کبی — وحشی بالطبع — اولسه ایدی دینك معاونتینه هیچ احتیاج قالماز ، هر کس چول بوینده واورمانلرده ایستدیکی روشده حرکت ایده بیلوردی . بوحالده بونی «اسارت دینیه» دیمه ملی . جائز ایسه «اسارت انسانیه» دیمه‌لی . لکن بوکاده اسارت دینلمز . زیرا انسانیت بالذات کندوسی شانینه موافق اولمیان جهتلری دین واسطه‌سیله وجدانلره تنبیه ایدوب آنی صافیته ودوغرولغه سوق ایتمك ایچون دینه مراجعت ایتدی . بو مراجعتده وجدانك کندی آرزوسی وکندی نظارتی آلتنده ایدی .

(آخری وار)

م . حلیم ثابت «استانبول»

دوامی: ۵۵۱ صحیفه‌ده

عثمانلی ادبیاتی

فضولی

عثمانلی ادباسندن «فضولی» حقنده محترم ابو الضیا توفیق بك ، اوزینك «نمونهٔ ادبیات عثمانیه» سنده بویله دیور :

« آثاری دقتله اوقونورسه آکلاشیلورکه فضولی وجداننه مغلوب اولدیغی زمان تقلیدنا قابل بر موجددر . یازارکن آغلار ، گولر ، آغلادیر ، گولدیرر . افکارینه اتباع ایتدیگی زمان تقلیده دگمز بر مقلددر . قافیه یاپار ، سجع آرار ، صوغوق ، صوغوق شیلر یازار ، دکلنلمز سوزلر سویلر ! وجدانی سویلدیگی سوزلرده بدیعه همان هیچ رعایت ایتمز ؛ فکری یازدیغی شیلرده بدیعدن باشقه بر شی دوشونمز . شونك ایله برابر فکر ووجدانی نك ایکیسی برلکده جمع اولمش اثرلریده واردر . آنك الك بیوك مثالی ایسه شو درج ایتدیکمز مکتوبدر :

مثلا «سلام ویردم : رشوت دکلدر ، دیه آلمادیلر !» عبارەسی حقیقت فضولی‌یه یاقیشیر سهل ممتنع لردندر . مثلا «انه من سلیمان وانه بسم الله الرحمن الرحیم» آیتی نك ایرادی صحیحا فضولی‌یه یاقیشیر اقتباساتدندر . مثلا « بن امت ممسوخ کبی مقطوع الامل ، اول آیت منسوخ کبی ممنوع العمل» ترصیعی صحیحا فضولی‌یه یاقشیر صنایع بدیعه دندر . فقط مثلا «دیدم : بونه روی غضب وچین ابرودر ؟ دیدیلر : متصل بزم عادتمز بودر . » عبارەسندەکی ابرو ، آهو ، ماهو

تصنع كارانه قافیه‌لر صحیحا هیچ بروقت فضولی یه یاقشماز، حاصلی: فضولی تاریخ ادبیاتچه سنان پاشادن صڭره كلنلرنڭ برنجیسیدر؛ فقط افكار حكمتده آڭا شاكرد اوله‌ماز: طبیعت شاعرانه ده آڭا استاد اوله بیلور.

فضولی آلتمش بش سنه عمر ایتمشدر. یاش وقتنده درس اوقودیغی، خواجه رحمة‌الله نامنده بر ذاتنڭ قزینه علاقه ایتمكله، عرض محبت قصدیله شعرگه باشلامشدر. حتی:

پریشان حالك اولدم، صورمدك حال پریشانم
غمڭدن درده دوشدم، قیلمدك تدبیر درمانم
نه‌دیرسن، روزگارم بویله‌می كچسون گوزل خانم؟
گوزم، جانم، افندم، سودیگم دولتلو سلطانم!

مربعی شول قزغه خطابا نظم ایتدیگی تضرعات عاشقانه‌سندن بریدر. اوزی شیعی در وشیعه‌لك كه كروزوینه سبب‌ده صڭره خاتونی اولان شول محبوبه‌سیدر.»

قوچی بك

عثمانلی ادبیاتنده نثرده سنان پاشادن صڭره الڭ مشهور ادیب «قوچی بك» نامنده بر ذاتدر.

قوچی بك سلطان مراد رابع زماننده حكومت اشی باشنده بولونه‌رق، وقتی‌نڭ كوبسنی سیاستكه صرف ایتمش ایسه‌ده، ادبیات ایله مشغول اولمقدنده خالی قالمامش وتقلید ایدیله‌چك بر درجه‌ده گوزل افاده ایله یازو طریقنی ایجاد ایتمشدر.

بونڭ حقنده ابوالضیا توفیق بك دیور:

« قوچی بك — بر وقتلر مكتب دانش وعرفان اولان — اندرون همایونده یتیشان فضلانڭ، علما وسیاسة زماننجه‌الڭ گزیده‌لرندن معدوددر. »

قوچی بك سلطان مراد رابع گه اصلاحاتكه دائر بر لائحه یازوب تقدیم ایتكان. آنڭ اوشبو لایحه‌سی عثمانلی ادبیات نمونه‌لرنده انشا جهتندن مثال اولوب یورتولمكده‌در.

بو لایحه‌سی حقنده ابوالضیا توفیق بك دیور:

«بوندن - كندندن بر عصر صڭره دنیایه كلن - ندیمنڭ آثارنده كبی، اویله پارلاق فكرلر ولطیف عباره‌لر كورنمز. فقط قوچی بك اگر سیاست ایله اشتغالگه صرف ذهن ایتدیگی مرتبه‌ده، مثلا ادبیاتده معجز بیان اولمغه طرشقان بولسه ایدی، احتمالكه اوزندن ایكی عصر صڭره عاكف پاشانڭ همتیله وجودكه كلن حاضرگی طرز ادبمزنڭ اساسی دها اول زمان قورولمش اولور ایدی. بونڭله برابر، اول عصر رجالندن اولان نعیما، اوز اسمنده منسوب اولان تاریخنده بو مسلكنی تقلید ایلامش اولدیغی جهتله، قوچی بك عثمانلی تاریخ ادبیاتنچه بر دور حاصل ایتمكه سبب اولان یازوچیلردن صانالورغه لایق اولسه كركدر.»

«قوچی بك»نڭ سلطان مراد رابع گه تقدیم ایتكان اصلاحات لایحه‌سی بویله باشلانمشدر:

«سعادتلو وشوكتلو پادشاه عدالت پناه حضرتلرینڭ ضمیر منیر پر انتباهلرینه نهان اولمیه كه: اجداد عظام سعادت انجاملری، اولان سلاطین ماضیه سلیمان خان قانونی یه كلنچه بالذات دیوان همایون معدلت مقرونه حاضر اوله‌رق، احوال وامور ملك وملت ورعایا وبرایا وخزائن واموال وسائر كلی وجزئی خصوصات ایله تقیدات تام بیوررلردی. بعده سلطان سلیمان خان اگرچه بالذات دیوان

همایونه حاضر اولمزلردی، لکن عهد سلطنت علیه‌لرنده واقع اولان غزوات همایونلرینگ بعضسینه بالذات. توجه ایلمکله اثنای طریق سعادت وقفینه نیچه احوال وامور اطلاع بیوروب او زمانده استراحتلرنده محروسهء قسطنطنیه‌ده بالا نشین تخت پادشاهی اولدقچه، ورای قفسدن امور دیوانه القای سمع همایون ایدوب، بو جهتله دخی نیچه احواله واقف اولورلر ایدی.

وزارت عظمی بو منصب جلیلدر؛ اهلنه مصادف اولدقدن صکره بی وجه عزل اولنمیوب، نیچه‌ییللر مسند صدارتده برقرار وامورنده مستقل اولسه‌کرکدر. وندما ومصاحبانه حضور همایونده احوال وزرا وعلمادن بحث ایتمگه رخصت همایونلری اولمازدی؛ حتی عهد محمد پادشای مرقومده جلال بکدن خطاء حضور همایونده پاشای مشار الیهی تخفیفه متعلق بعض ناشایسته اقوال صدور ایتمکله رتبهٔ قرب شهر یاریدن ابعاد ومدینهٔ قسطنطیه‌دن اخراج اولنوب مدت العمر داخل حضور همایون اولمدی . . »

« قوچی بک » گوریجه‌ده دنیایه کلمش اولوب، بونده نسلی منقرضدر. فقط اولادندن « خرم بک » اسمنده بری سلطان مراد رابع زماننده برسببدن طولایی موسقواغه کوچمشدر.

ف. ك.

بالانك ایر وقز بولمقی

زمانه وطورمشلر اوزگارگانی ایچون بو کونده کوب عائله‌لر بالالری قز بولغانچه ایر بولغاننی یاراتالر. چونکه نه قدر بولسه‌ده ایر بالا اوز اوزینی طویدرغانده کوب قز بالالر بیك قارانغو روشده کیچونه‌لر.

بزنك تلاومز ایله اوزمزگه اوخشاغانچه‌غنه اوز اشمزنی توزوسه‌ك یخشی بولور ایدی، لکن بو زمانغه قدر طبیعت اول یولنی هضمان یاشروب طورمقده در. شولایده بولسه اهل اولانلرنك آیتوینه قاراغانده بالالرنك ایروقز بولماقلرینك بر قاعده‌سی باردر. بو قاعده‌نی بر هوللاندیه عالمی اوشبو روشده کورساته‌در:

آتا ایله آنانك قابوسی حالسزراك وضعیفراك بولسه بالاده شونك جنسنی آلادر. بو سوز ایسه خلق آراسنده تارالغان سوزنك عکسیدر. چونکه خلق آیته‌لر: آتا ایله آنانك قابوسی قوتلی، سلامتراك بولسه بالاده شونك جنسنی آلا دیب. ایندی بونلرنك قابوسی امینلی، خلق آراسنده تارالغان سوزمی یا که بو عالم کشینکمی؟ بو اورنده شونلرنی ممکن قدر بلورگه وبلدررگه طروشوب قارامق لازم.

بتون دنیا یوزنده میترقه دفترلری ایله دیپورلك حسابلانوب کیلوگه قاراغانده هر یوز ایر بالاغه یوزده بش، یوزده آلتی قز بالا توغوب طورمقده‌در.

دائم بر چاماده کیله طورغان بو حساب بالـکز برگنه وقتده اوز گره‌درکه اولده صوغش وقتلریدر. حسابلر ایله کورساتوگه قاراغانده صوغشقان خلقلرنك صوغشدن صوك طوغان ایر بالالری قز بالالرغه قاراغانده کوب آرتق بولادر.

۱۸٦۹ سنه‌گه قدر پروسیه‌ده دائم خاتون قزلر کوبراك حسابلانوب کیلوب ۷۱-۱۸۷۰ سنه‌لرده فرانسوزلر ایله صوغشقاندن

صوكڭ اوستونلك ايرلر ياغنه كوچمشدر. ناپاليون صوغشلرى زماننده فرانسيه‌ده دخى شول واقعه بولوب قزلرغه قاراغانده اير بالالر غايتده كو بايگاچ بونڭ حقنده فرانسوز خلقى‌نڭ كيله‌چك كونى ايچون قورقاباشلاغانلر. سياحلر هم علمالرنڭ آيتوينه قاراغانده دائم بر برسى ايله صوغشوب طورغان قبيله‌لرنڭ خاتون قزلرغه قاراغانده ايرلرى كوبراك آرتقانى صنالمشدر. مثلا: ياڭى زيلانديه آطه‌سنده عربلرنڭ بالالرى كوبراك اير بالا بولادر هم بونلر آراسنده دائمى صوغشده خاتون يتمكانلكدن بولادر.

صوغش وقتنده ياكه صوغشدن صوكڭ اير بالالرنڭ كوب توغمقنى اڭ گوزل روشده «ژان لينتا» تجربه‌سى كورساتمكده در. آزغنه حالى بار كشيلر هر قايوسى دشمانغه قارشى كيتكانده اوده قالغان كشيلر البته قارت قور، حالسز آغرولر در. شونلردن اوركيگانلر اوله‌در.

يوقاريده ايتولگان ايدى اير ايله خاتوننڭ قايوسى ضعيفراك طبيعتده، بالاده شونڭ جنسنى آلا ديب، شونڭ ايچون بونلردن توغانلر باريسيده ديورلك اير بالا بولالر.

بوندن صوڭ: «نچون صوڭ آتا ايله آنانڭ قايوسى ضعيفراك بالاده شونڭ جنسنى آلا» ديب، كوڭل‌گه كلسه بوڭا جواب بير و آنسات: «طبيعت دنياده بولغان نرسه‌لرنڭ هر قايوسنه آيروم آيروم قوت صرف ايتماى بتون نرسه‌لرنڭ شكللرينى صاقلامقده بولغانى ايچون اير ايله خاتوننڭ آزغنه برسى ضعيف لنديسه طبيعت‌ده دنيا يوزنده آنڭ نسلينى بتورماز ايچون اول ضعيف، دنيادن كوچگا نچوك آنڭ اورنينه اوزى كبى وارثنى حاضرلمكده بولوب، شول روشده دنيا يوزنده بولغان خاتون و اير جنسلرينى تيگزلاب آلوب بارمقده در!».

كوب زماندن بيرلى صنالنوب كيلمكده‌دركه بر قارت كشى ياش خاتونغه اويلانسه بونلردن اير بالالر توغادر. ياكه قزلرغه قاراغانده كوبراك اير بالا بولادر. ايمدى ايرى ياش بولوب خاتونى قارت بولسه بو بتونلاى كيروسنچه بولادر. بو اش هر بردن جيولوب كيلگان حسابلر ايله تصديق ايتولمشدر. بونلرنڭ بر نيچه‌سنى بو اورنده كوچرامز:

هر بيكڭ قز بالاغه

آتا آناياش بولسه	٨٦٥	اير بالا توغادر
آتا آنا ايكسى بر ياشده بولسه‌لر	٩٤٨	«
آتا، آنادن ١ - ٦ ياشكه قدر الوغ بولسه	١٠٣٠	«
« ٦ - ١١ «	١٢٦٧	«
« ١١-١٦ «	١٤٧٤	«
« ١٦- هم آرتق	١٥٣٦	«

اگرده آتا، آناغه قاراغانده ١٨ ياش الوغ بولسه هر يوز قز بالاغه ايكى يوز اير بالا طوغرى كيله‌در.

بوكونده‌گى حسابلر بوطوغزوده اڭ ايسكى زمانده‌غى حسابلر ايله چاغشدرغانده‌ده طوغرى كيله‌در. چونكه ابراهيم عليه السلام ٨٠ ياشنده وقتده‌هاجردن اوغلى اولوب هم ٥٠٠ ياشارلك حضرت نوحنڭ سام، حام هم يافث نامليرنده اوچ اوغلى بولمشدر.

بوندهاى واقعه‌لرنڭ هر برنده كورونه‌در: آتانڭ ضعيف بولمقى آنڭ قارتلغندن بولغانغه، طبيعت‌ده ژان لينتانڭ آيتوينه

قاراغانده سونگ اوزی کبینی توزیدر. قارالقدن باشقه انسانتی حالسزلندرا طورغان سببلرده آنگ نسبتنه اثر ایتەدر. مثلا: خاتونلر بالا ایمزگان وقتده حامل بولسەلر بوندای خاتونلر ایر بالاغه قاراغانده کوبراك قز بالا تابالر. یش، یش بالا بیلی طورغان خاتونلرده ایر بالاغه قاراغانده کوبراك قز بالا بیلیلر. نچون بولای؟ شونك ایچون که بالانی ایمزو هم یاش بالا بیلاۋ خاتونلرنی آرقلاتا وضعیفلندرادر. خاتون ایرندن ضعیف بولغانی ایچون بالاده آناسی جنسنی آلادر.

خاتونلر بر بر اعضالری آغرتقانده حامل بولسەلر بو بالاده هر وقتده قز بالا بولادر. بوندای اشلرنی آوللرده مال آصراغوچیلرده بلەلر، اگرده صغر اورچتورگه کیراك بولسه صغرنی آردروب اوگزگه قوشالر، ایمدی اوگز بولسون دیگانده اوگزنی آردروب صغرغه قوشالر.

«تادر» دیگان فرانسوز عالمی: «نکاحسز طوغان بالالرنك کوبراکی قز بولادر» دی چونکه بوندای وقتده خاتونلرنك اوزینك ایبداشنه اوشانوب بتماوی هم بوندای بولەعمرنده بر نچی بولغانغه ایرلرگه قاراغانده بو وقتده بیك حالسز وضعیف بولالر، دی. بونده کورساتکان دلیللرنی قوتلار ایچون بر دوقتور اوشبو سوزلرنی یازادر:

مصرده عرب قبیلەلرندن برسی بر نیچه یوز خاتون اسیره آلوب قایتقانده بولك ٤٨٢سی بالاییلاب شول بالالردن ٤٠٣سی قز بالا بولوب باری ٧٩غنه ایر بالا بولغان. قز بالالرنك ایر بالالرغه قاراغانده بو قدر آرتق توغولری آنالرینك بولده کیله کیله آرغانلغندن حالسزلنگانلکلرندندر.

کوب وقتده ایر ایله خاتون ایکسیده یاشلی برتیگز قوتلی یخشی سلامت بولالر. بونلردن نیچون بعض وقتده ایر وبعض وقتده قز بالا طوغادر؟ بونده ژان لیبنتانك زاقونی بوینچه آزغنه آغرو یاکه بر آز کیفسزلك ایر ایله خاتوننك برسنده بولسه شول بالاالبته شونك جنسی بولادر.

بونلرنی یازوب بتوروب بوکا دلیل اولەرق بر دوقتور دفترندن آلنغان ایکی دلیلنی کتورامز. دوقتور یازا:

«منم دائم قاری طورغان عائلەلردن بر خاتوننك ترتیب ایله بش قزی[*] بولدی، ایندی آخر اوغل یوزی کوررگه بزگه خدای یازماغان ایکان دیه امیدلرینی اوزگاچ کوتمگان یردن آلتنچیسی اوغل بولدی. بو خاتونغه نه بولغان نه اشلاگان دیورسز؟ یوق هیچ نرسه بولغانی یوق؛ یا لگز بونك حامل بولاچاق وقتنده ایری یوتال برلن آغرغان حالسزلگی سببلی بالاده آتاسی جنسینی آلمشدر.

بر آفیتسر: اوزم کبی آفیتسر بولورغه اوغلوم بولسون، دیه قوت کرتور ایچون گیمناستیکلر یاصاب کویەلرده ایشوب یوروب هر تورلی اسپورتلرغه قوشیلوب آغرنرسەلر کوتارا، کوتارا شول قدر نازاردیکه چن بهادر بولدی. لکن طوغان بر بالاسی قز بولا باراردر ایدی. شوکا نه اشلرگەده بیلمای بو اویدن فایتوب اسپورت وگیمناستکلرنی تاشلادی هم حسرتندن قوتی کیتوب ناچارلانا باشلادی. امید بارکه: شول قدر ضعیفلنور، فلك آنی قزغانوب کوبدن بیرلی کوتکان اوغلنی ویرر

اگرده ایر خاتوننك سلامتلكلرینی قوتلرینی اولچی طورغان اولچاولر بولسه ایدی، بونلرنك بالالری ایر یاکه قز بالا بولاچاغنی آلدانوق آیتوب بولور ایدی؛ انساننك سلامتلكی وقوتی اولچانه طورغان نرسه بولماغانی كبی هم آنلر حاصل بولا طورغان ماده‌لرنی بلوی بیك چیتون بولغانغه الك دقتلی تیكشرولرده ایر ایله خاتوننك قوتلری، آنلرنك عمر ایتولری و آنلرنك نسبدن كیلگان قیافتلری یاالكز اویلاب فكرلب آڭلاو بولینه‌غنه كیتور ادر. هم بوندن آرتق آچق ایتدروب آیتوب بیره طورغان بول ما بولاچاقده توگلدر. ژان لینتانك زاقونی كورساتكاندن آرتق بوننك حقنده بیلورگه كرك اولورمی؟ آیته‌لر: «اگرده انسان جنسلرینی نیچك ایتوب توغدرو اصولنی بلسه‌ایدی بو زمانه‌نك باروشنه قاراغانده دنیا یوزنده خاتونلر بیك سیرك وقدرلی قالور ایدی» دیب بولای بولسه ایرلرنك قدریده هیچ بولماز ایدی؟ ایمدی بزده طبیعتنك سرینه توشنورگه طروشمای بو اشنی آڭا تابشرساق یخشی اولور. اول اوزی حكمتی ایله شاید هر جنسنی اوز اورننده صاقلاب كیله آلور.

ترجمه ایدوچی: یی. و.

ایلك اسلام آقچه‌سی

اوقوچیلرنك خاطرلرنده اولسه كركدركه «شورا» مجموعه‌سی نومیرلرینك برنده صورت حقنده بر مقاله یازوب، حلنی ولازم جوابنی علمای راسخون اوزرینه حواله ایتمشیدك.

شونی اوقودقلرنده بعض آدملر عجله اولەرق مطبوعات میدانینه چیققله هر طرفه آتلرینی سیكرتوب باقدیلر و كندیلرینك هنر وتربیه‌لرینك درجه‌سینی عصر دشلرینه كوستردیلر وخلفلرینه یادكار ایتدیلر. بعضیلری ایسه احتیاطلی صورتده حركت ایدوب، حدیث كتابلری واسلاف كرام اثرلرینی تتبع ایله شغللندیكلری مسموعمز اولدی. بالفرض صورت نزاعی میداننده مغلوب توشار اولسه‌ق، بر قاچ آدملرنك سنن كتابلرینی تتبع ایدرلرینه سبب اولدیغمز جهتله كندیمزنی بختیار عد ایده‌جكمز. صورت مسئله‌سی حقنده حفاظ اسلام اثرلرینی تفتیش ایدن ذاتلر، باشقه وقتلرده ده، باشقه مسئله‌لرده ده شونلره مراجعت ایده‌جكلری شبهه‌سزدر. بزمده مطلوبمز بودر.

صورت بحثی شمدیلك علمای راسخون نوبتنده‌در. بونلر یازسونلر، سویلاسونلر نه وار نه یوق عالمه اعلان ایتسونلر. ذاتا بزم مذكور مقاله‌نی یازمقلغمزدن مقصودمزده علمی بر مسئله حقنده عالملرنی حركتكه كتورمك، یاتاربركه‌لرده توزانلرغه كومولوب یاتمقده اولان كتابلرنی قوللرغه آلدرمق ایدی. علمای راسخون سویلاب توقتادقلری وعالمگه‌ده براز سكونت حاصل اولدیغی صوڭ احتمالكه بزلر هم بعض شیلر یازسه‌ق كرك.

صورت حقنده جاهللری تعلیم وغافللرنی تنبیه ایدوچیلرنك بری «دین و معیشت» محررلرندن فضیلتلو آخوند اسحاق حضرتلریدر.

مطبوعات عالمینه یڭی تشریف ایلمش اوشبو محترم پیرنی بر ایكی سطر ایله اولسه‌ده اوزینك قلم رفیقلرینه تقدیم ایتمك وظیفه‌سی

عادت موجبى شمدى بزم ، ذمه‌مزده اولور . زيرا بو مقاله‌نى اوقورغه كرشديكلرى ايله: « آخوند اسحاق كيم اوله‌چقدر عجبا! » ديه بزگه خطاب ايده‌چكلرنده شبهه يوق . ايشته شونك ايچون آخوند حضرتلرينى تقديم ايده‌چك اولدق :

«اورنبورغ» شهرينه ياقين «قارغالى» اسمنده بيوك بر اسلام شهرى اولوب اسحاق حضرت اوشبو شهرده امام ، آخوند ورئيس العلمأ اوله‌رق كون كچورر . تقريبا ايللى آلتمش ييللر قدر بر مدت بيوك مدرسه‌ده درس ايتمش وشهرتى‌ده آفاقى طوتمشدر.

اورنبورغ وقارغالى امامرى وبايلر بنك قبله‌گاهلرى اولديغندن، سوزينى انكار ايتمك عادتا بر جنايت حساب ايدلنور. حتى بنم غايت احتياط اوزرنده يازمش اولديغم اوشبو مقاله لرده ادبسزلك حساب ايدلنوب بونك ايچون باشمه قيامتلر قوباچغى معلومدر. زيرابوطرف مسلمانلرينك اعتقادلرينه كوره آخوند اوك چيگه‌گه صوقديغى وقت مطلقا صول چيگه نى‌ده ويررگه كرك ، تا كه شرافتدن محروم قالنماسون! ناگاه حميت اسلاميه‌سى تاشوب سوگارگه كرشسه سوگولمش آدم‌ده : « حباك الله وبياك » ديه‌رك طوررغه تيوش .

ايشته بو دفعه‌ده بزلر اوشبو آخوند جنابلرى ايله قارا قارشى كلورگه مجبور اولدق. بو سوزمزدن ايسه آخوندغه هجوم ايتمك ياكه نه اولسه‌ده آنك بر بر اشى ايله اوغرا شمق قصدنده اولديغمز آكلاشلماسون ! اويله دگلدر . بلكه هجوم ذات عاليلرى طرفندن اولوب بز ايسه آنچق مدافعه ايتمك قصدنده‌مز. بوده مشار اليه حضرتلرينك ژورنال محررى اولمقى صفتى ايله دگل، بلكه يوقاروده تقديم ايتديكمز روشچه ياروم عصر درس آيتمش قارت وشهرتلى بر مدرس وآخوند اولديغى صفتيله اوله‌چقدر . اوشبو سببدن بو مسئله حقنده نه بنم طرفمدن ونه آنك طرفندن باشقه لرنك مداخله ايتمكلرى وياردم قصديله آراغه كلوب كرمكلرى آرزو اولنماز . ناگاه مداخله ايدن اولور ايسه كأن لم يكن اعتبار ايدلنور .

آخوند حضرت ، علم خزينه‌سى اولديغى جهتله هيچ كيمنك ياردمينه محتاج دگلدر . بناء عليه برينك آنك طرفندن كرشمه‌سى عادتا آنى تحقير اولور . اما بن، ضعيف وحقير خصوصا علم ميداننده راجل اولديغم ايچون اعوان وانصارغه احتياجم كامل اولسه‌ده ، اعوان وانصار اوله‌چق ذاتلر طرفندن آخوند حضرت حقنده قاتيغ سوزلر استعمال ايدلميه‌چكندن امين اولماديغم سببلى معاونلر دعوت ايدرگه وياكه فضولى اوله‌رق قاتشولرينى قبول ايدرگه جسارتم ايرشماز . بن آخوند جنابلرينك قلملرندن علم چيشمه‌سى آغوب طورمه‌سينى آرزو ايتمكده‌يم ، شول جهتدن جاننى آغرتمق ايشمه كلماز . بناء عليه ياپا يالگز اولديغم حالده آكا قارشو چيقارغه قرارم ويرلمشدر.

انسان ، اولم كبى داهيه‌نى‌ده يالگز اولديغى حالده قارشو آلور . آخون جنابلرى قارشوسنده طورمق اولم مرتبه‌سندن بر مقدار ينگل اولسه كرك . شمدى عذرمى بيان ايتدم . بوندن صوك بزم آرامزغه كرشمش آدم معذور اولماز. طوغروسينى ايسترميسگز؟ آؤل مدرسه‌سنده اوقوب چيقمش بر آدم ايله اسلام شهرلرينك برنده ايللى آلتمش ييل درس

ایله شغللنمش بیوك بر مدرس مناظره‌سنی تماشا ایدوب طورگز! سزنگ ایچون الك خیرلیسی اوشبو اوله‌چغنده شبهه یوق.

بزم مقاله‌مزگه قارشو سویلیه‌چك ذاتلرنگ وظیفه‌لری صورت استعمالی شریعت نظرنده حرام قطعی ایدیکنی، شرعی دلیل ایله اثبات ایتمکدر. شویله اولدیغنده مقاله‌مز کندی کندیسندن بوزولاچق وطبیعی، جمله آدمدن مقدم بز کندیمز بوکا «وانا اول المسلمین!» دیه‌رك اعتراف ایده‌چکمز. آخوند جنابلری بویله بر دلیل قطعی کتوره‌چك برده مناسبتسز شیلر یازدی وبرده بزم تاریخی خبرلرمزنی اصولسز تنقید ایتدی.

آخوند مقاله‌سنده سویلنه‌چك سوز کوبدر، لکن بن شمدیلك مقاله‌نگ تمامنه دگل بلکه یالگز تاریخه عائد اولان قسملرینه مدافعه ایتمک قصدنده‌یم.

آخوند جنابلرینگ تاریخ نقطهء نظرندن بزه ایراد ایلمش اعتراضاری طوغریمیدر؟ آنگ سوزلری ایله بزم سویلمش اولدیغمز سوزلر آراسنده مخالفت وارمیدر؟ ایشته بزلر بو خصوصلرنی آیرم مقصدلرده بیان ایتمك نیتی ایله صدده شروع ایتدك. (حسبنا الله ونعم الوکیل. کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة باذن الله).

I

ایلك مقاله‌مزده بر مناسبت ایله، خالد بن الولید حضرتلرینگ هجرتدن ١٥ نچی یلده «طبریه»ده آقچه صوقدردیغنی ذکر ایتمش ایدك. ایشته آخوند حضرتلری بونی انکار ایدر وانکارینه‌ده برنچی دلیل اوله‌رق تقریبا دیبور: «طبریه عمر الفاروق زماننده ضبط اولندی وآنگ خلیفه اولدیغی ایل خالد بن الولید عزل ایدلدی، آقچه صوقدرمق کبی خلیفه‌لرگه خاص اولان بر وظیفه، نفرلك درجه‌سنده اولان خالد بن الولید طرفندن اجرا اولنماز!».

بز دیبورز: اسلام مورخلرینگ ویرمش خبرلرینه کوره حضرت ابوبکر ١٣-٦٣٤ تاریخی جمادی الاخری ٢١ نچی کیچه‌سنده (آوغوستده) وفات اولوب، آنگ برینه حضرت عمر خلیفه اولدی. خلیفه اولدیغندن صوك، ایلك معامله‌سی خالد بن الولیدنی سوریه سرعسکرلگی (امیر الجیش، قائد الجیش، قائد عام) منصبندن عزل ایدوب آنگ برینه‌ده ابو عبیدة الجراح حضرتلرینی نصب ایلمك اولمشدر. بعض کیمسه‌لر حضرت عمرنگ: «خالد بن الولیدنی هیچ ایشمه (مسلمانلرغه متعلق خدمتلرگه) قوشمام» دیدیکنی‌ده روایت ایدرلر (١).

بو برده دقت ایدلنه‌چك ماده اوشبو درکه: قائد الجیش وسرعسکرلکدن عزل ایدلمکدن مطلق امیرلکدن عزل ایدلمك لازم کلماز ولو کلسون عزل فرمانی، تکرار امیرلك منصبنه چقمق جائز دکلگینه دلالت ایلماز. بو ایسه معلومدر. فقط آخوند جنابلری اوزینگ ذهننده اولان بحثلربنی بازار ایچون صورت مقالسینگ مقصد ورُوحنی تبدیل وتغییر ایتدیکی کبی بو برده هم بحث ایدرگه مجال اولسون ایچون عزل ایدلمکنی «عادی بر نفر درجه‌سنده قالدی» دیه تفسیر ایدر، طوغروسی بویله تفسیر ایدرگه مجبور اولور. اگرده اوشبو تفسیرینی باخود عادی بر نفرلك درجه‌سی

(١) ابن الاثیر.

ایکی ییل مقداری دوام ایتدیکنی اوز کیسه‌سندن چیقارمش ایسه طبیعی تکرار آلوب کیسه‌سینه صالوق اقتضا ایلر. اگرده انابتلی کیمسه‌دن آلمش ایسه بونی کوسترمك ایجاب ایدر، بز بونی طلب ایتمکده‌مز. وظیفه‌سی حسبنچه آخونده اثبات ایتمك ایله مکلفدر.

بالفرض اوشبو واقعه صوکره‌سنده خالد بن الولید حقنده تاریخلر بر کلمه یازمامش اولسه‌لر ایدی، تاریخ ایله الفت ایدنلر خصوصا حضرت عمر ایله خالد بن ولید وابو عبیدة الجراح ترجمه‌لری ایله آشنا اولان کیمسه‌لر عزل ماده‌سینی بویله تصویر ایتمازلر ایدی.

خالد بن الولید عزل ایدلمش ایسه کندی وظیفه‌سنی اجراده اقتدارسزلغندن دگل بلکه مالك بن. نویره ماجراسنده حضرت عمرنك دلگیر اولدیغی همده بر قدر ایرکن قوللی اولدیغی سببدندر. یوقسه خالد بن الولید عسکرلك طوغروسنده، دگل حضرت ابوبکردن، حتی عصر نبویده یرارلق کوسترمکله فخر کائنات افندمز حضرتلرینك ثنالرینه مظهر اولمشدر. صوغش حاللری، یوزلر وبیکلر ایله نفرلردن زیاده، ترتیب واداره‌گه مقتدر امیرلرگه توقف ایلر. مجاهدین اسلام، حرب احوالنی عارف اولان امیرلره اك محتاج اولدقلری بر مملکت وبر ساعتده عادی نفر درجه‌سنده اولان ذاتدن نه صورتله فائده‌لنه بیلسون؟

ایشته اوشبو حاللرنی فکرلمش آدملرنك هیچ بری خالد بن الولیدنك عزل ایدلمکینه «عادی نفر درجه‌سنه اولوب قالدی» معناسی کبی بر معنا ویرمزلر.

خلیفه‌لرنك چیتلرگه کوندرمش عسکرلرنده میمنه، میسره امیرلری، امراء اجناد وقبیله امیرلری اسمنده مأمورلر اولنور وجمله‌سنی ده بر قائد عام اداره ایلر ایدی. حتی مکه سفرینه چیقدیغنده فخر کائنات افندمز حضرتلری کندیسی هم قائد عام اوله‌رق هر بر عرب قبیله‌سینه آیری آیری صورتده امیرلر نصب ایلمشیدی. اون بیکدن آرتق ومختلف نقطه‌لرغه ییغولمش سوریه عسکرینی ابو عبیدة الجراح حضرتلرینك بر یالگزی اداره ایده آلمیه‌چغی معلومدر. قائد عاملر تختنده عسکر ایله متناسب صورتده امیرلر اولنور، بونلرده قائد عام طرفندن نصب وعزل ایدلنور ایدی.

ابو عبیدة الجراح قائد عام اولدیغی ایله جناب رسالتپناه افندمز طرفندن «سیف الله» لقبی ایله مبجل اولان ذاتنی، حضورندن سورمای بلکه اك بیوك امیرلرندن واك انابتلی مشورتچیلرندن قیلمش وهر وقت خالد بن الولید پلانی اوزره حرکت ایتمشدر.

بناء علیه خالد بن الولیدنگ عزل ماده‌سنی «قارغالی» استارسته‌سی غزلی قبیلندن دگل بلکه مانچوریا عسکرینگ سر عسکرلگندن عزل اولنمش قوراپاتکین عزلی قبیلندن حساب ایدرگه تیوشلی. قوراپاتکین سر عسکرلکدن عزل ایدیلدیکی وقت پراصتوی صالدات اولوب قالمای، کنه بیوك گنیرال وبیوك بر قوماندان اوله‌رق قالمشیدی.

(آخری وار)

٦٤٣ صحیفه ده

پتربورغ جامعی نك رسمی

پیتربورغده صالنه‌چق جامع شریف بنا– جمعیتی واسطه‌سیله پتربورغده «مسابقت» اعلان سینه پرویقت حاضرلر ایچون آرخیتکتورلر ایدلمش ایدی.

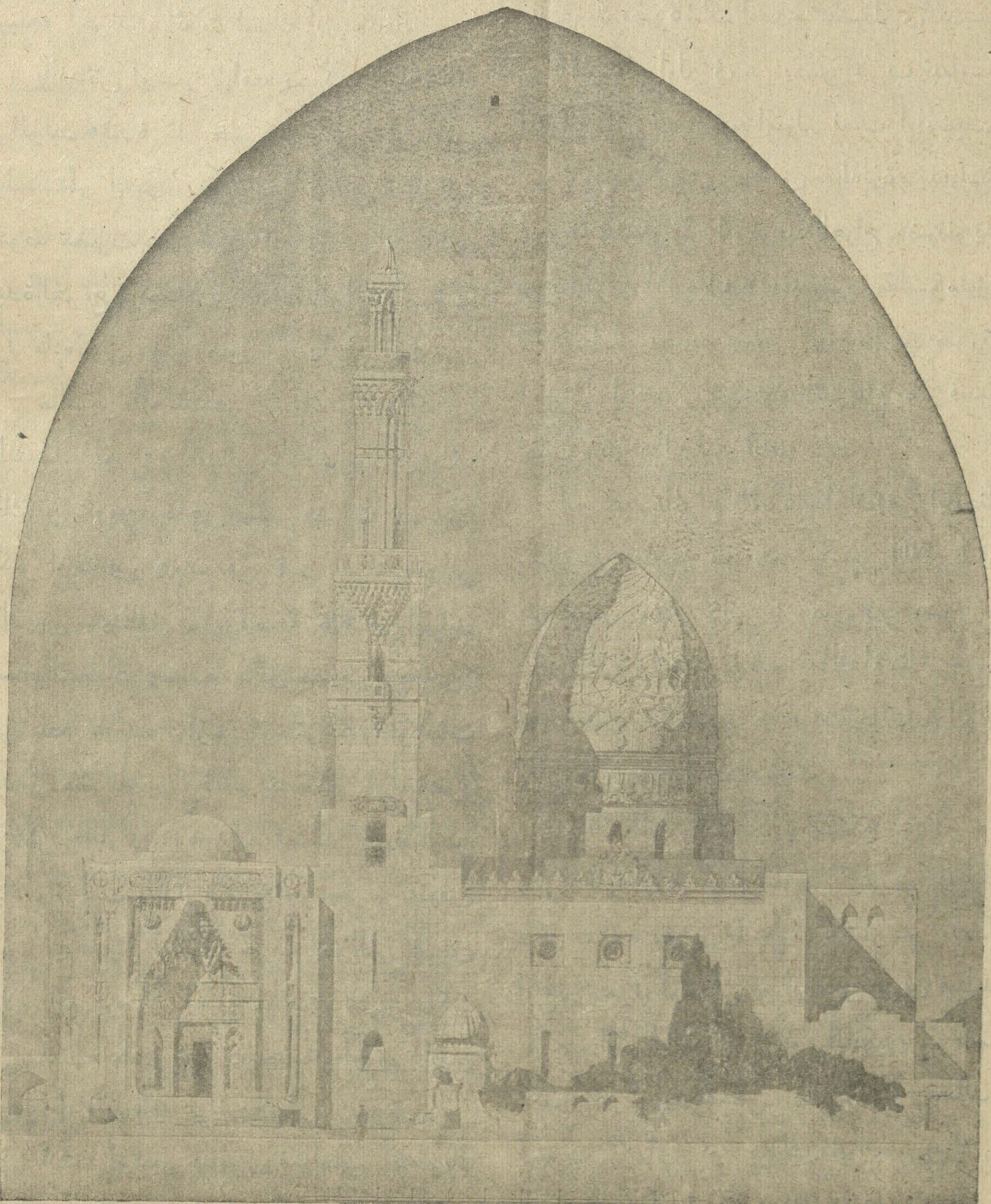

پتربورغ جامعی ایچون حاضرلنمش پرویقتلردن «آرابیسکی» اسمنده اولان بریسی.

شوڭا مجموعی ۴۵ تورلی پرویقت حاضر لنمش اولوب، ۳۵ دانه‌سی پتربورغدن و ۱۰ دانه سی چیت شهرلردن کلمشدر. مخصوص قامیسیه طرفندن تحقیق ایدلگاندن صوڭ بو پرویقتلر بر نیچه درجه گه آیرلمش اولوب، برنچی درجه اورن طوتقانلری اوشبو اسمده گیلر بدر:

« مملوك »

« سمرقند »

« آرابیسکی »

« لا اله الا الله »

« الحکم لله »

« یولدزلی آلتون آی » .

ایکنچی درجه ده گیلری بونلردر: « تیمور » اوچ نصف بدر» واو

چونچی درجه ده گیلری: «جامع» و«عبدل» اسملرنده گیدر.

« شورا » نڭ اوشبو نومرنده درج ایدلمش پلان ورسم «آرابیسکی» اسملی پرویقت نڭ پلان ورسمی اولوب، خودوژنیك وآرخیتکتور، غرارژد انسکی اینژه‌نیر واسیلیوف طرفندن حاضرلمشدر.

آرخیتکتورلر قامیسیه سی طرفندن بو پرویقت گرچه برنچی درجه گه کرتلسه‌ده، بعض قصورلری طابلمشدر. مثلا: تورلی بناژلری آره‌سنده مناسبت پك کامل توگل، کریله طورغان یری قاراڭغوراق، آیاق کیوملری ایچون قویوله چق اشقابلرغه اورن اوڭغایسزراق وسائره بعض اشلانوب یتمگان یرلری بار.

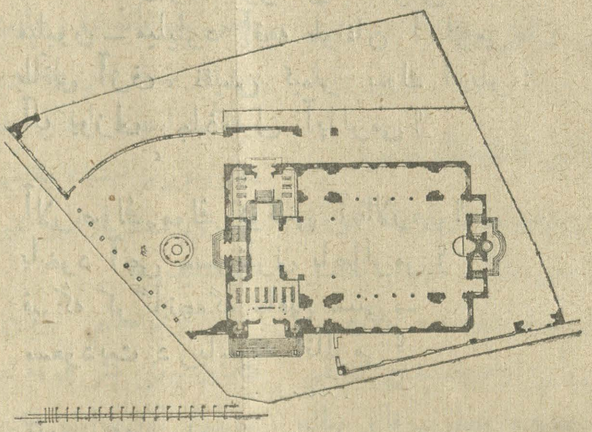

پتربورغ جامعی نڭ پلانی

پرویقت یاصارغه مسابقت اعلان ایتلگان شرطلر اوشبولردن عبارت ایدی:

مسجد بر، یاکه ایکی مناره لی اوله‌چق. بنا نڭ قبه لی بولووی مطلوب. بنا نڭ استیلی شرق اصوللن اوله‌چق. بناده جانلی نرسه لرنڭ صورتلری بولونمایه چق. برنچی قاتنده نماز اوقور ایچون بولغان بوش اورننڭ زورلغی ۲۰۰ مربع سارژین قدر اوله چق وسائره بعض تفصیلاتی وار. اڭ یخشی طابلغان دورت پرو یقت گه، درجه لرینه نسبت ایله بولوب بیرر ایچون، اوچ مڭ صوم مکافات تعیین اولنمشدر. «شورا» نڭ کیله‌چك نومرلرنده، مکافات آلغان پرویقت لرنڭ باشقه‌لری‌ده درج اولنور.

اشعار:

لذتلی حیات.

دنیاده حیاتکه لذت ویره‌ن
بیوك نسب یاخود بیوك منصبمیدر،
یا ایسه بتون دنیا انسانلری—
آه واه ایتوب ایزله‌ب یورگان مقصدمیدر؟
یاکه ملا اولوب کورگان صفالرمی،
میلیون—میلیارد آقچه طوتقان آتالرمی،
طاتلی آزق، نفیس کیملر بیوك اویلر؛
آل یوزلی جاذبه‌لی آپالرمی؟

آلار صوك موك کوکلنی آچالارمی؟
یاخود آچی حسرتلرنی باصالرمی؟
قبرگه کرگانچه‌گه چاقلی سینی—
مسعودیت دریاسینه آتالرمی؟

آلار توگل حیاته هیچ لذت ویره‌ن
بلکه بر آلدالاوچی بویاوغنه،
طوغروسن ایته‌م سکا ای قرنداش!
(دقت ایت، قلاغك صال اویاوغنه):
لذت ویرور: مطبوعانده آت (۱) اویناتوب
تاریخدن اورون آلمق مقصدیله—
ملته پهلواندی کوکراك کیروب
خدمت ایتماك طوغری (برنق) مسلك ایله.

بو لذتنی کوره آلمی آقچه جیوب،
میدال طاقغان حاکملرده، پاشالرده،
شونده لذت، شونده ته‌مده، شونده یه‌مده
شول انسانغه اثر ایتماس جفالرده.
بولور آکا اوشبو دنیا مثل جنت،
یوزی نورلی، قلبی زنکین، کوکلی هم شاد
اوزی اولور، سویاکلری چرور—بتار
اسمی همان احترامله ایدیلور یاد.

«ظریف البشیری»

(۱) اسم.

تربیه و تعلیم

تعلیم وتربیه

معلمنك و اجباتی تعلیمنك لذتی

بالالرنك مكتبدن چیغوب اویلرینه گروه گروه بولوب قایتدقلرینی قاراب طورو، نه قدر حضور ونه قدر جاننی سبوندرمکده اولان بر اشدر. بالالرده تحمل آز اولدیغندن کونلر بویو مکتبنك نظامی تختنده قصلوب قالو بیك آغردر. شونك ایچونده مکتبدن بوشانغاچ اوینارلر، سیکرشورلر، قچقرشورلر. مکتبك ینه بر مخلوق واردرکه، بونك ایچون مکتب حالی بیکرك آغردر؛ اولده کونلر بویو دورت استینه آراسنده قپالی اولدیغی حالده بالالردن مرکب جیش عظیم ایله محاربه ده دوام ایدن وآنلر نڭ طاوشلرندن قولاقلری صانغراو اولور درجه گه کیلگان، مکتب نظامنی اعتدال اوزره محافظه قیلورغه طرشوب اوزی اوچون لذتی یوق نیچه کره لر تکرار قیلنغان درسلرنی بار قوتی ایله آڭلاتورغه چبالانغان معلم افندیدر.

اوقوچی افندیلر بو تصویرنی کوررك : «اویله ایسه اوقتوده نیندای لذت وار؟ دیمك كه اوقتو عذابدن باشقه بر نرسه دگلدر!» دیه تعلیمدن اخلاصلری سونوب مکروه کورو احتمالاری واردر. شبهه یوق اگر تعلیمده بعض شرطلرغه رعایت ایدلماز ایسه لذت یرینه نفرت طوغار. معلم وبالالرغه مکتب بردار عذاب وآنك ایچنده اولان علوم آلت عقاب کبی کورنور. ایشته مکتب بردار راحت اولمق ایچون معلم اوشبو شرطلرغه رعایت ایدرگه تیوشلیدر:

اولا معلم اولان ذات بالالر آراسند طایاق چبق کبی قوهٔ جبریه ایله دگل، بلکه سلطهٔ ادبیه ایله حکم یورتورگه قادر اولسون. چونکه بالالرده عقل وتمیز واردر، بیوکلر لطف ومرحمتدن نیچوك اثرلنورلر ایسه کچوکلرده شونك کبی متأثر اولورلر. قوهٔ جبریه ایسه بالانی معلمدن نفرتلندرر، کوندن کون آرالرینه صالقونلق توشوب بالانك معلمگه دشمان کوزی ایله قاراوینه سبب بولور. البته هر مخلوق اوزندن قوتده کیم بر مخلوقغه سلطه وقوه سنی اظهار قیلونی سوه در. لکن قوهٔ ادبیه ایله غالب بولو تربیه بابنده الڭ کورکام والڭ مطلوب اشدر. بویله غلبه ده انقیاد قیلوچینك عددی آرتقان صایون عاملده لذت آرتوب کوڭلی اوسار. انکلیز مشاهیرندن بری «قوهٔ ادبیه حاضرگی کونده بتون متمدن ملتلرنك حکومتنی اداره قیلمقده در، ملتلر آراسنه فضیلت وتمدن اورلغنی نشر ایدر ایچون قوهٔ ادبیه کافیدر،

قوه جبریه بر آزتمسز اداره گه صالح اولور ایسه ده اساسی چرکدر، بزنک آراده همه شاکردلرنی اوز اختیارلری ایله هملگه کوندررلك وقلبلرینه سرور طبیعی ویررلك مقتدر معلملر اولور ایسه بیوك وکچوکلرمز آراسنده قساوت یاشامز، سلطهٔ ادبیه ده اوشبودر. یعنی بر آدم افعال حسنه ونصیحت جمیله سی ایله اثرلندرمکدر» دیمش.

ایکنچسی ده معلم، شاگردنگ قلبنی شاد طوتارغه تیوش. چونکه بو کچکنه مملکتنگ حاکمیده معلم افندیدر. حاکم گوزل اخلاقلی، انصافلی اولور ایسه رعیه‌ده آنگ کبی اولور. اجتهاد ایدنلرگه رحمتلر اوقور هر وقت قلبلرنی روحلندرر، آز زمان ایچنده مکتب، معلم وشاکردلرنگ شادلق ایچون صالنغان یورطی بولوب کیدر.

معلم افندیکه لذت وراحت ویره‌شیلرنگ بریه ملتنگ نجاح وترقیسنی فکرلمکدر. چونکه ملتنگ ادبی هم مادی ترقیسی یاشلرنگ همتنه توقف ایدر. ملتنگ الک اوست طبقه غه چیغوینه کفیل اوقلری شول ملتنگ یاشلریدر. تاریخنگ الک اهمیتلی قسمی ده ملتنگ یاشلرینگه تاریخیدر.

معلم افندی اوقومقده اولان درسلرنده استعدادی یخشی اولوب ویره چك درسلرینی تدقیق ایدر هم شول موضوعده کوب کتابلر مطالعه ایده‌رك ذهننده گوزل صورتده ترتیب وتنظیم قیلدقدن صوکره شاد اولدیغی حالده شاکردلرنگ همتلرینی آرتدرر روشده آکلاتمبه اجتهاد ایدر.

شاگردلرنگ هر سؤاللرینه قارشو معلم نگ جواب ویروب طورمقیده خطادر. بلکه آنلرنی تعریض یوللو اوزلرینه طابشرر، گوزل جواب ویرکانلرینه رحمتلر اوقور. اشته بو طریقه شاگردلرده بر لذت بر حس آرتور همده بلورگه آرزو حاصل اولور.

معلم اولان ذات عاقل قوانین صحیه نی بیك یخشی عالم اولورغه همده امیدسز بر حالکه توشمازلك درجه‌ده همتلی، آچوینی یوتار درجه‌ده شجیع، حلیم هر آغرلقغه قارشو تحمللی اولورغه تیوشدر. بو صفاتلر ایله زینتلنگان بر معلم تعلیم یولنه کرر ایسه یوقاروده سویلدکم آغرلقلرده اوچراب کندوسنی هم صاف قلبلی بالالرنی هلاك ایتمیه چکدر.

ق. اگرجی.

بزده مکتبلر.

معارف نظارتی قولنده ایرلر وقزلر ایچون ۳۲۲ گیمنازیه، پروگیمنازیه وریالنی مکتبلر؛ ۱۰ تیخنیچسکی مکتب، ۷۵۰ غاراسکوی (بونگ ۵۵ شی قزلرغه مخصوص)؛ ابتدائی هنر مکتبلری ۸۱؛ ابتدائی اشقوللر ۱٦ مگ ٤۱۸ عدد در.

بوندن باشقه «یرلر» نظارتینگ ۲۰۰؛ تیمر یول وتجارت مینیسترستوالرینگ ٤۲۵ اسپیتسیالنی مکتبلری بار.

سینود قولنده ایسه ٤۳ مك ٤۰۷ چیرکاو هم محله مکتبی باردر.

ناشرلری: محمد شاکر ومحمد ذاکر رامییفلر
محرری: رضاءالدین بن فخرالدین.

«کریموف حسینوف وشرکاسی» نگ مطبعه‌سی اورنبورغده. Типо-лит. Т-ва Каримовъ, Хусаиновъ и К°. Оренбургъ.